

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять для студентів
напряму підготовки 081 – «Право»
спеціалізація – Частина I

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного
права
Протокол №7
від 14. 02. 2018 р.

Чернігів ЧНТУ 2018

Теорія держави і права.Методичні вказівки до семінарських занять для студентів напряму підготовки 081 – Правової форми навчання.Частина I. / Укл. Марущак Н.В. – Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ. – 2018.– 66с.

Укладач: МАРУЩАК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: ПУЗИРНИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФЕОДОСІЙОВИЧ, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу, доктор юридичних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ПРАВА»	7
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Теорія держави і права»	7
1.2. Структура навчальної дисципліни	16
1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Теорія держави і права»	18
II. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ (МОДУЛЬ I)	20
Тема 1. Загальна характеристика теорії держави і права як науки та навчальної дисципліни	20
Тема 2. Походження держави і права	26
Тема 3. Поняття, сутність та основні ознаки держави	31
Тема 4. Форма держави	36
Тема 5. Механізм держави	42
Тема 6. Правова держава і правова система суспільства	52
III. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ	62
IV. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА	65

ВСТУП

Теорія держави і права є базовою юридичною наукою, а її вивчення виступає найважливішою складовою процесу формування майбутнього юриста. В процесі освоєння теоретико-правового матеріалу у студентів утворюється основа для вивчення інших юридичних дисциплін, підвищується загальна і правова культура. Теорія держави і права є фундаментальною юридичною наукою, що дозволяє студентам-юристам оволодіти як основними, так і конкретно-галузевими правовими знаннями. Її значення в підготовці юристів вищої кваліфікації обумовлено призначенням і функціями даної навчальної дисципліни. Теорія держави і права покликана забезпечити якісне засвоєння студентами системи знань про державу і право, їх призначення, ознаки, сутність, форми, про закономірності їх виникнення, розвитку і функціонування. Ґрунтовне, систематичне вивчення теорії держави і права допомагає студентам виробити вміння мислити юридичними категоріями, правильно тлумачити і застосовувати юридичні норми, юридично грамотно оцінювати різні життєві ситуації, орієнтуватися в складних процесах державно-правовому житті суспільства.

Відповідно до цього соціального призначення теорія держави і права покликана забезпечити вирішення таких основних завдань:

- оволодіння знанням змісту основних наукових понять, що відносяться до найважливіших, які мають загальний характер державно-правових явищ і процесів;
- оволодіння специфічною юридичною термінологією;
- розуміння суті та змісту як загальних, так і спеціальних закономірностей становлення і розвитку держави і права, їх функціонування на різних етапах розвитку суспільства;
- придбання навичок юридичного аналізу;
- підготовка до засвоєння спеціальних правових дисциплін конституційного, адміністративного, цивільного права і т.д.

Теорію держави і права, що виконує роль базової, фундаментальної навчальної дисципліни, обґрунтовано називають «матір'ю юридичних наук», так як її понятійним апаратом, висновками про закономірності, що діють в державно-правовій дійсності, користуються всі галузеві, спеціальні юридичні дисципліни. Студент, який має прогалини в знаннях з теорії держави і права, як правило, зазнає труднощів і в вивченні галузевих і інших юридичних дисциплін протягом усього періоду навчання у ВНЗ.

Вивчення теорії держави і права тісно пов'язане з вивченням на першому курсі історичних юридичних дисциплін. Використання фактичного матеріалу, що відноситься до історії вітчизняного держави і права, а також зарубіжної держави і права, його узагальнення в наукових поняттях і обґрунтування типових, закономірних процесів. Найтісніші взаємозв'язки об'єднують теорію держави і права з економічною теорією, логікою, психологією та іншими неюридическими дисциплінами.

В процесі навчання, особливо на першому курсі, студенти стикаються з тим, що матеріал з теорії держави і права складно сприймається, не запам'ятовується. Це специфіка будь-якої теоретичної дисципліни - вона в певній мірі абстрактна. Крім цього, обсяг інформації, її складність, безліч різних авторських позицій з окремих питань теорії держави і права, нарешті, велика кількість підручників і навчальних посібників, які можуть суперечити один одному, створює певні, часом дуже серйозні труднощі при вивченні не тільки теорії держави і права, а й інших юридичних наук. Тому для засвоєння основних положень дисципліни необхідна систематична, наполеглива, цілеспрямована робота. З максимальною повнотою потрібно використовувати лекційний матеріал, навчальну літературу, законодавство, вивчати і конспектувати першоджерела, ретельно готуватися до кожного семінару та активно брати участь в обговоренні питань.

Підготовка студентів до семінарських занять є однією з форм вивчення дисципліни «Теорія держави і права». При підготовці до семінарських занять слід керуватися наведеними нижче методичними рекомендаціями. По-перше, усвідомити для себе зміст кожного навчального питання, зазначених в плані семінару; по-друге, подумки відтворити свій передбачуваний виступ на занятті по кожному з цих питань; по-третє, при необхідності, скласти короткий план (тези) таких виступів. Якщо при підготовці до семінару виник сумнів з положеннями підручника чи іншої літератури, то відзначте це на полях свого конспекту і обов'язково вирішить питання під час семінару або на консультації у викладача. Корисний також і обмін думками із товаришами.

Написання тез теоретичних повідомлень (доповідей, рефератів) необхідно здійснювати паралельно з теоретичною підготовкою питань відповідних тем семінарів і з урахуванням індивідуальних консультацій викладача. Теоретичні повідомлення (доповіді, реферати) готують студенти, призначені викладачем або обрані студентом самостійно, виходячи зі своїх професійних, наукових або інших інтересів, і оформляються письмово на аркушах паперу формату А4 обсягом 5-7 сторінок. Час виступу - до 5-7 хвилин і до 3-х хвилин - на відповіді на поставлені запитання студентів.

Доповідь студентів на семінарських заняттях є усною з використанням рукописного конспекту, плану доповіді, схем, малюнків, ілюстрацій і т.д. У процесі доповіді студент повинен викласти основні положення розглянутого питання, звернути увагу на його дискусійні аспекти, бути готовим відповісти на додаткові питання викладача і аудиторії. Читання заздалегідь підготовленого конспекту не розглядається в якості доповіді і не може бути оцінене позитивно.

При підготовці студент повинен усвідомити цілі і завдання дослідження, вивчити навчальну літературу, спеціальну літературу, в разі необхідності звернутися до вітчизняних і зарубіжних джерел права. Підготувати доповідь тільки по одному підручнику не можна, так як останній більше грає роль методологічного орієнтира, покликаного допомогти студенту розібратися в великому обсязі додаткової літератури. Вивчаючи навчальну та спеціальну

літературу, необхідно виявити і зіставити позиції окремих авторів, спробувати виробити свою точку зору.

Складання конспекту аж ніяк не передбачає повне переписування всього матеріалу. Необхідно обробити вивчений матеріал і виділити найважливіше. Останнє і має стати основою конспекту. Для зручності викладу студент може складати графіки, таблиці і т.д.

При підготовці до семінарських занять необхідно використовувати підручники з теорії держави і права; статті і матеріали юридичних журналів, особливо журналу «Право України», додаткову загальнотеоретичну і спеціально-правову літературу; нормативно-правові акти та коментарі до них; словники та іншу довідкову літературу; роботи з філософії, політології, соціології та інших суспільних наук.

Заключна рекомендація - будьте активні на семінарі, оптимально використовуйте цей час для оволодіння знаннями. Активна робота на занятті - це, перш за все: а) безпосередню участь в обговоренні питань, що розглядаються; б) виступ з теоретичним повідомленням (доповіддю або рефератом) і в) участь в обговоренні виступів інших студентів. А іноді, і не обговорюючи виступів інших, можна подумки звіряючи з ними свої знання, відзначати для себе власні прогалини, неточності і помилки в своїх судженнях (знаннях). Тільки подібна навчальна робота поглиблює і закріплює знання досліджуваного навчального матеріалу, а лінь і розумова пасивність на семінарі - безглузда і образлива витрата часу. У плани семінарських занять включені основні питання досліджуваної теми. Їх, як правило, чотири, так як розглянути більшу кількість запитань за дві академічні години, відведених для заняття, практично неможливо. До кожного заняття дається короткий бібліографічний покажчик літератури.

Методичні вказівки до семінарських занять складаються з двох частин. Згідно навчального плану теорія держави і права вивчається протягом двох семестрів. Навчальна програма передбачає розподіл тем на два модулі, відповідно, на два семестри. Частина перша присвячена опануванню загальнотеоретичних питань державознавства і включає шість тем, за результатами вивчення яких проводиться підсумковий контроль.

I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Теорія держави і права»

Модуль I

Змістовий модуль 1. Загальна характеристика теорії держави і права як науки та навчальної дисципліни та вчення про державу

Тема 1: Загальна характеристика теорії держави і права як науки та навчальної дисципліни

Поняття, структура і соціальне призначення юридичної науки. Система юридичних наук. Об'єкт і предмет дослідження як критерії класифікації юридичних наук. Місце юридичної науки в системі наук.

Теорія держави і права як юридична наука. Об'єкт та предмет як визначальні характеристики теорії держави і права. Формування теорії держави і права як самостійної науки. Теорія держави і права та суспільна практика. Теорія держави і права та суспільні науки. Місце теорії держави і права в системі юридичних наук, її роль і значення. Структура та функціональне призначення теорії держави і права. Функції теорії держави і права. Теорія держави і права як навчальна дисципліна, її завдання та система. Значення теорії держави та права для підготовки сучасних юристів.

Поняття та структура методології теорії держави і права. Методи теорії держави і права. Загальні (філософські) підходи до дослідження держави і права. Загальнонаукові методи пізнання держави і права. Спеціальні та власні методи. Принципи наукового пізнання держави і права.

Тема 2: Походження держави і права

Суспільство, його поняття і структура. Співвідношення суспільства і держави. Роль знань про походження держави і права для розуміння їх природи та суті. Загальна характеристика первісного (додержавного) суспільства. Причини й умови виникнення держави і права. Особливості виникнення права. Основні теорії походження держави і права, їх переваги і недоліки: теологічна теорія, договірна, патріархальна, патримоніальна, теорія завоювання (насилства), марксистська, органічна, космічна та інші. Історико-культурні особливості становлення державності. Основні закономірності і особливості виникнення держав у сучасну епоху: Україна, Росія, Білорусь, Словаччина, Чехія інші.

Тема 3: Поняття, суть, соціальне призначення та цінність держави

Основні підходи до визначення поняття держави. Поняття сутності держави як соціально-політичного явища. Основні ознаки держави як соціально-політичного явища: територія, громадянство, публічна влада, апарат управління та примусу, державний суверенітет, система права і законодавства держави, система податків, державні атрибути та інші додаткові ознаки держави. Державна влада: поняття та ознаки.

Типологія держав: теоретичні основи і значення. Формацийний і цивілізаційний підходи до типології держави. Перехідні типи держав. Співвідношення формацийного та цивілізаційного підходів в типології держав.

Поняття та зміст функцій держави. Основні внутрішні функції держави: економічна, соціальна, політична, культурно-ідеологічна, екологічна, правоохоронна, податкова. Основні зовнішні функції держави. Форми та методи здійснення функцій. Взаємозв'язок та взаємообумовленість функцій держави. Проблема ефективності функцій держави.

Тема 4: Форма держави

Поняття і структура форми держави. Різноманітність форм сучасних держав та її причини. Форма державного правління. Поняття монархії і її види. Поняття республіки та її види. Закономірності еволюції сучасних форм правління. Сучасний стан і перспективи розвитку форми державного правління в Україні.

Форма державного устрою. Унітарні держави та їх види. Поняття і види автономії. Федерації та їх види. Конфедерація, імперія, співдружність. Сучасний стан і перспективи розвитку державного устрою України.

Поняття та суть державно-правового режиму. Демократичний і антидемократичний державно-правові режими, їх види та особливості. Фактори, які впливають на політичний режим. Сучасний стан і перспективи розвитку державно-правового режиму в Україні.

Тема 5: Механізм держави

Механізм держави: поняття, структура, значення. Співвідношення понять «механізм держави» та «державний апарат». Роль механізму в здійсненні функцій та завдань держави. Поняття державного апарату. Принципи організації і діяльності державного апарату. Принцип поділу влади.

Поняття та ознаки органу держави. Класифікація державних органів. Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Глава держави. Правоохоронні та «силові» органи держави. Органи держави та органи самоврядування.

Державна служба та її види. Державний службовець та посадова особа. Поняття та сутність бюрократії. Проблема удосконалення механізму української держави.

Змістовий модуль 2. Правова держава

Тема 6: Правова держава і правова система суспільства

Правовий статус особи: поняття, структура. Права людини і громадянина: поняття та класифікація. Права і свободи в їх історичному розвитку. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в демократичній, правовій державі. Юридичні обов'язки людини і громадянина, їх види. Співвідношення особи, держави і суспільства.

Формування концепції громадянського суспільства. Поняття та ознаки громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства. Співвідношення держави і громадянського суспільства: їх дуалізм.

Становлення громадянського суспільства в Україні: проблеми і шляхи їх вирішення.

Поняття, суть, структура і визначення політичної системи. Держава та політичні партії в політичній системі громадянського суспільства. Соціальна цінність і призначення політичної системи. Місце і роль політичних партій, рухів і громадянських організацій у політичній системі. Політичні партії: правове регулювання статусу та діяльності. Місце і роль Церкви і релігійних конфесій у політичній системі. Нормативно-правові основи функціонування політичної системи держави і суспільства.

Демократія як форма реалізації народовладдя. Поняття і соціальна цінність демократії. Суть і основне призначення демократії. Форми і види демократії: безпосередні і представницькі форми демократії. Демократія як міра свободи і відповідальності. Функції демократії. Демократичні форми і методи управління державою і суспільством. Демократія і самоврядування. Основні тенденції розвитку демократії в Україні та інших країнах.

Концепція правової держави: виникнення та розвиток. Поняття і ознаки правової держави. Взаємозв'язок правової держави і громадянського суспільства. Верховенство права. Поняття і ознаки соціальної держави. Шляхи формування соціальної, правової держави в Україні.

Модуль II

Змістовий модуль 3. Загальне вчення про право

Тема 7: Право в системі соціально-нормативного регулювання

Особливості регулювання суспільних відносин у первісному (додержавному) суспільстві. Форми існування права і правових норм у родовому суспільстві: правові звичаї і традиції, природно-правові норми і природні закони, міфологія права, «табу» і принцип таліону, договірне і зобов'язальне право тощо. Історія, основні причини і умови походження різних форм і видів права у додержавному суспільстві у різних народів: Стародавня Греція, Рим, Вавилон, Індія тощо. Причини виникнення права (економічні, соціальні, психологічні, культурні передумови виникнення права).

Основні причини і умови виникнення різноманітних підходів до розуміння права і його суті. Основні теорії (концепції) права: теологічна теорія права, природна теорія права; історична школа права; вузько нормативна або юридично-позитивістська концепція права; соціологічні теорії права; психологічна теорія права; марксистська теорія права; інтегративний підхід. Вчення окремих філософів і юристів про суть і розуміння права. Три основних форми буття (існування) права: система писаного абстрактного права (нормативно-правові акти), система суспільної та індивідуальної правосвідомості і система конкретних правовідносин тощо.

Марксизм і право. Проблема праворозуміння у вітчизняній теорії права: історія та сучасність. Тенденції розвитку світової правової думки в сучасних умовах. Синтезований підхід до праворозуміння як основна тенденція його розвитку в сучасній Україні.

Поняття права: ознаки, зовнішні форми, функції. Загальносоціальні і спеціально-юридичні функції права. Функція регулювання, управлінська і охоронна функції.

Поняття і значення принципів права. Види і класифікація принципів права: загальні, галузеві, міжгалузеві та інші принципи права. Принцип «верховенства права» (або панування права), його зміст і соціальне призначення. Принципи правових інститутів.

Соціальна цінність і призначення права в суспільстві і державі. Поняття і види соціальних цінностей. Цінність права і прав людини і громадянина для суспільства та окремої особи. Взаємозв'язок і взаємозалежність держави і права, права і економіки, права і політики, права і культури. Основні завдання і функції права і законодавства. Співвідношення категорій «право», «правова система» та «система права».

Правова система: поняття та структура. Основні елементи правової системи.

Загальна характеристика основних правових систем сучасності. Національна правова система України та її місце серед правових систем сучасності.

Тема 8: Норми права

Соціальні норми: поняття, сутність, ознаки. Класифікація соціальних норм в залежності від різних критеріїв. Норми права в системі соціальних норм. Співвідношення норм права та інших соціальних норм (норм моралі, корпоративних норм, звичаїв). Єдність, відмінність, взаємодія. Значення моралі в підвищенні правової культури та формування поваги до права.

Норми права: поняття, основні ознаки. Форма і зміст норм права. Види і класифікація юридичних, звичаєвих, договірних, прецедентних, релігійних, моральних, соціальних норм права за різними критеріями (за формами і видами права, за методами регулювання, за змістом, за структурою, за предметом правового регулювання, за функціями права, за суб'єктами правотворчості, за сферою дії в часі, просторі і колом суб'єктів тощо).

Структура норми права: гіпотеза, диспозиція та санкція, їх загальна характеристика. Поняття, суть і види гіпотез. Поняття, суть і види диспозицій. Поняття, суть і види санкцій. Структура інших норм права: норм-принципів, аксіом, презумпцій, фікцій, звичаєвих норм права, договірних норм, прецедентних норм.

Способи викладу (викладення) норм права в статтях нормативних актів.

Тема 9: Форми (джерела) права

Поняття форми (джерела) права. Різні підходи до розуміння джерел права. Співвідношення понять «форма» та «джерело» права. Джерела права в формально-юридичному аспекті. Загальна характеристика основних історичних форм права: 1) правовий звичай; 2) правовий (судовий і адміністративний) прецедент; 3) нормативно-правовий акт (закон і підзаконний нормативний акт); 4) нормативно-правовий договір; 5) форми релігійного права; 6) форми міжнародного права; 7) локальні і індивідуально-правові акти.

Особливості форм права в Україні та перспективи їх розвитку. Юридична сила форм права. Нормативний акт – основне та найважливіше джерело сучасного права вітчизняної правової системи. Характеристика нормативно-правового акту та відмінність від інших правових актів (актів застосування та актів тлумачення), система нормативних актів. Поняття, суть, види і загальна характеристика законів. Місце та роль закону в системі нормативних актів. Конституційна юрисдикція і конституційність законів. Поняття, суть і види підзаконних нормативних актів.

Співвідношення правоутворення та правотворчості. Правотворчість та законотворчість. Законодавчий процес та його стадії.

Юридична техніка та її значення для правотворчості. Засоби, правила та прийоми як елементи юридичної техніки. Нормотворча техніка як різновид юридичної техніки. Нормотворча техніка: поняття, елементи, види. Законодавча техніка.

Дія нормативних актів в часі, просторі та за колом осіб. Мова та стиль закону.

Змістовий модуль 4. Право як основний регулятор суспільних відносин

Тема 10: Система права і система законодавства

Поняття, основні ознаки і визначення системи права. Структура системи права (норми права, правові інститути, підгалузі права, галузі права, блоки галузей права). Місце і роль системи права в правовій системі держави і суспільства. Предмет і методи правового регулювання як основні критерії поділу системи права на блоки, галузі, підгалузі, правові інститути, норми.

Основні форми і джерела права у системі права держави. Поняття і суть законодавства держави. Співвідношення і взаємозв'язок системи права і системи законодавства. Загальна характеристика основних галузей права і законодавства: конституційне, адміністративне, цивільне, господарське, сімейне, житлове, екологічне, аграрне, фінансове, кримінальне, процесуальні галузі: конституційно-процесуальне (парламентське право), цивільно-процесуальне, господарсько-процесуальне тощо. Місце і роль міжнародного права у системі права України.

Поняття, суть і види систематизації законодавства України. Облік, інкорпорація та консолідація як формисистематизації нормативно-правових актів. Поняття і види інкорпорації законодавства. Поняття і види консолідації права і законодавства. Поняття і види кодифікації права і законодавства. Звід законів і збірники законодавства і права держави. Особливості систематизації і кодифікації права і законодавства України. Поняття юридичних колізій та їх види. Колізії в законодавстві, їх види. Способи зменшення колізійності законодавства. Поняття і особливості державно-правової реформи в Україні.

Тема 11: Правові відносини

Правовідносини як одна із конкретних форм існування (буття) права. Поняття, основні ознаки і визначення правовідносин. Правовідносини як особливий різновид суспільних відносин. Місце і роль правовідносин у

правовій системі держави. Передумови виникнення правовідносин. Взаємозв'язок норм права і правовідносин.

Співвідношення системи права і правовідносин, правовідносин і правосвідомості. Види правовідносин за галузями права і законодавства, за змістом, за суб'єктами, за об'єктами, за формами права тощо.

Структура правовідносин: суб'єкти, об'єкти і зміст. Поняття суб'єктів правовідносин і їх види: громадяни, іноземці, юридичні особи, держави. Юридичні і соціальні властивості особи, які необхідні для вступу у правовідносини. Поняття правосуб'єктності: правоздатність, дієздатність, деліктоздатність громадян, юридичних осіб, держави тощо. Правосуб'єктність держави і державної влади. Поняття, основні ознаки і види юридичних осіб.

Об'єкти правовідносин: поняття, види і загальна характеристика. Фактичний і юридичний зміст правовідносин: законні або договірні права, свободи і обов'язки учасників правовідносин.

Поняття правового регулювання суспільних відносин. Способи, методи та типи правового регулювання. Правовий режим. Види правового регулювання. Механізм правового регулювання суспільних відносин. Ефективність правового регулювання.

Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин: договори, угоди, контракти, правопорушення та інші юридичні факти. Поняття, особливості і види юридичних фактів у різних галузях права і законодавства. Фактичний склад: поняття і суть. Презумпції в праві. Юридичні фікції.

Тема 12: Реалізація норм права

Поняття реалізації норм права. Поняття реалізації різних форм права і видів права. Основні форми реалізації норм права: дотримання, виконання, використання та застосування. Суб'єкти реалізації норм права. Основні вимоги реалізації норм права.

Застосування норм права та його місце в процесі їх реалізації, суб'єкти застосування норм права. Особливість застосування як форми реалізації. Стадії застосування норм права та основні вимоги до нього. Застосування права і правових норм як особлива форма реалізації права. Поняття, основні ознаки, суть і визначення правозастосувальної діяльності. Поняття механізму (процесу) і основні стадії (або етапи) правозастосувальної діяльності. Основні загальні вимоги правозастосувальної діяльності: правомірність, конституційність, правозаконність, справедливість, обґрунтованість, доцільність, істинність і об'єктивність, раціональність, гуманізм тощо. Основні і факультативні процесуальні вимоги застосування правових норм, згідно із процесуальним правом та законодавством.

Теорія і практика прийняття рішень по конкретній юридичній справі. Індивідуально-правові акти (рішення): поняття, основні ознаки, суть. Відмінність індивідуально-правових актів по конкретній справі від нормативних та інтерпретаційних актів та інших правових і юридичних актів.

Акт застосування: поняття, особливості, види. Відмінність правозастосовчих актів від нормативних.

Прогалини в системі права та законодавства у процесі застосування правових норм і їх усунення або подолання: 1) вдосконалення системи права та законодавства; 2) застосування системи права і законодавства за аналогією. Застосування права і правових норм за аналогією закону і аналогією права. Юридична і фактична сила індивідуально-правових актів (рішень) і практика їх реалізації у державно-правовому житті країни. Юридичні колізії права і законодавства та шляхи їх подолання.

Тема 13: Тлумачення юридичних норм

Поняття, суть і види тлумачення норм права. З'ясування та роз'яснення юридичних норм.

Поняття і суть офіційного тлумачення норм права і законодавства (аутентичне, нормативне, казуальне, делеговане). Суб'єкти тлумачення: державні та недержавні організації, посадові особи, громадяни. Види тлумачення за суб'єктами. Офіційне і неофіційне та їх різновиди.

Суб'єкти офіційного тлумачення норм права. Роль і значення Конституційного суду України в тлумаченні Конституції України та законів України. Поняття і суть неофіційного тлумачення системи права і законодавства (доктринальне, професійне, непрофесійне, буденне тощо). Юридична сила офіційного і неофіційного тлумачення норм права.

Тлумачення системи права і законодавства за обсягом: буквальне, розширене, обмежене.

Поняття і суть способів тлумачення норм права. Види способів тлумачення норм права: історично-генетичний, логічний, системний, телеологічний (цільовий), граматичний, соціологічний, структурно-функціональний тощо.

Акти тлумачення юридичних норм: поняття, особливості, види. Значення актів офіційного тлумачення (інтерпретаційних актів). Поняття і основні ознаки та визначення інтерпретаційних актів тлумачення норм права. Відмінність інтерпретаційних актів від індивідуально-правових і нормативних або юридичних актів. Суб'єкти інтерпретаційних актів і їх юридична сила в системі права і законодавства. Місце і роль інтерпретаційних актів в системі права і законодавства держави і суспільства. Дія (чинність) інтерпретаційних актів у часі, за територією (у просторі), за колом суб'єктів права і сферою діяльності. Проблеми використання інтерпретаційних актів у правозастосовній діяльності, навчально-методичній діяльності, правовій пропаганді і вихованні населення.

Змістовий модуль 5. Елементи системи правового регулювання

Тема 14: Правомірна та протиправна поведінка. Юридична відповідальність

Поняття і суть правомірної поведінки особи. Правомірна та законслухняна поведінка. Загальна характеристика окремих типів або видів правомірної поведінки особи: звичаєва, стереотипна, принципова (соціально-корисна), маргінальна, конформістська, ситуаційна, цілеспрямована, індивідуальна, групова, юридичної особи тощо.

Поняття, основні ознаки, суть і визначення правопорушень. Класифікація або види правопорушень за формами права і галузями права і законодавства. Поняття і види кримінальних злочинів – як особливий вид правопорушень. Склад правопорушення – суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона і об'єктивна сторона правопорушення. Поняття осудності і неосудності. Форми і види вини правопорушника. Поняття суспільної шкоди або соціальної небезпеки.

Основні причини і умови правопорушень. Соціальні і біологічно-генетичні, економічні і політичні причини і умови правопорушень. Основні державно-правові і громадські форми, засоби і методи ліквідації основних причин і умов правопорушень. Шляхи і засоби зниження кількості правопорушень.

Соціальна відповідальність та її види. Поняття, основні ознаки і принципи юридичної відповідальності громадян, юридичних осіб, органів державної влади. Місце юридичної відповідальності в системі соціальної відповідальності. Юридична відповідальність в позитивному та негативному розумінні. Види юридичної і правової відповідальності за галузями права і законодавства, за формами і видами права: конституційна, адміністративна, дисциплінарна, господарсько-правова, кримінальна, матеріальна і процесуальна, договірна, звичаєво-правова, міжнародно-правова тощо.

Підстави юридичної відповідальності: склад правопорушення (суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, причинний зв'язок, деліктоспроможність (осудність, дієдатність) тощо.

Обставини і підстави звільнення від юридичної відповідальності: у випадку необхідної оборони, крайньої необхідності, професійного ризику, невеликої шкоди чи суспільної небезпеки тощо. Основні стадії юридичної відповідальності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного. Поняття і суть презумпції невинуватості як юридична гарантія законності і правопорядку, прав і свобод громадян. Співвідношення юридичної відповідальності, державного примусу та покарання.

Тема 15: Поняття і суть законності і правопорядку

Поняття, основні ознаки, суть та визначення правового режиму, режиму законності. Основні вимоги і принципи правового режиму. Соціальна цінність і значення правового режиму і режиму правозаконності. Поняття і суть антиправового режиму, режиму беззаконня. Співвідношення державно-правових режимів із режимами законності і беззаконня. Співвідношення законності і доцільності, законності і справедливості.

Поняття і види гарантій режиму законності і правового режиму. Загальносоціальні гарантії правозаконності: політичні, економічні, моральні, ідеологічні, соціальні і релігійні. Поняття і види юридичних гарантій за суб'єктами: парламентські, президентські, урядові, судові, прокурорські, самоврядні, громадські, колективні, індивідуальні тощо. Види і суть гарантій за формами і галузями права і законодавства: конституційні, адміністративні, кримінальні, дисциплінарні, процесуальні і матеріальні, звичаєво-правові, договірні, міжнародно-правові, тощо.

Поняття, суть і основні ознаки соціального порядку, громадського порядку, правопорядку як правового стану. Соціальна цінність і роль правопорядку та громадського порядку в державі і суспільстві. Співвідношення режиму законності, правового режиму і правопорядку як співвідношення процесу точного і неухильного виконання і дотримання законодавства.

Тема 16: Правосвідомість та правова культура

Поняття, ознаки і суть суспільної правосвідомості. Структура і види суспільної правосвідомості: класова, колективна (групова), професійна і індивідуальна.

Співвідношення і взаємозв'язок правової системи і суспільної правосвідомості. Суспільна правосвідомість як одна із абстрактних форм буття (існування) усних форм і видів права. Соціальна цінність і значення правосвідомості в правотворчості, у реалізації прав, свобод та обов'язків, у правомірній поведінці і діяльності, у зміцненні правового режиму (режиму законності) і правопорядку. Поняття, суть, структура і функції індивідуальної правосвідомості. Шляхи та засоби підвищення рівня правосвідомості. Правове виховання.

Поняття, суть, основні ознаки та структура правової культури суспільства, трудового колективу, соціальної групи, стану, класу та індивіда. Правова культура особистості і її структурні елементи і компоненти. Професійна правова (морально-правова) культура особистості юриста, державних службовців. Правова культура суспільства. Правова субкультура і правова контркультура. Особливості правосвідомості і правової культури народу України. Поняття і суть правового нігілізму: причини і умови походження, форми і види. Шляхи та засоби подолання правового нігілізму в Україні.

Формування правосвідомості і правової культури у процесі соціалізації, освіти і практичної правомірної діяльності. Поняття, суть і основні форми і види правового виховання населення: правова пропаганда, правова агітація, правова просвіта, правове навчання і юридичний всеобуч.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 1.1 – Розподіл обсягу годин за темами і формами вивчення

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин для денної/заочної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Прак.	Сам.роб.
1	2	3	4	5	6
Модуль I (I семестр)					
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика теорії держави і права як науки та навчальної дисципліни вчення про державу					
	Загальна характеристика теорії держави і права як науки та навчальної дисципліни	30/30	2/2	2/2	26/26
	Разом за кредитом 1	30/30	2/2	2/2	26/26
	Походження держави і права	16/16	6/0	2/0	8/16
	Поняття, суть, соціальне призначення та цінність держави	14/14	4/2	2/2	8/10
	Разом за кредитом 2	30/30	10/2	4/2	16/26
	Форма держави	16/16	2/2	2/2	12/12
	Механізм держави	14/14	2/0	2/0	10/14
	Разом за кредитом 3	30/30	4/2	4/2	22/26
Змістовий модуль 2. Правова держава					
	Правова держава і правова система суспільства	30/30	0/0	4/0	26/30
	Разом за кредитом 4	30/30	0/0	4/0	26/30
	Разом за Модуль 1 (I семестр)	120/120	16/6	14/6	90/108
Модуль II (II семестр)					
Змістовий модуль 3. Загальне вчення про право					
	Право в системі соціально-нормативного регулювання	30/30	6/2	4/2	20/26
	Разом за кредитом 5	30/30	6/2	4/2	20/26
Змістовий модуль 4. Право як основний регулятор суспільних відносин					
	Норми права	12/12	2/0	2/0	8/12
	Форми (джерела) права	18/18	4/2	4/2	10/14

	Разом за кредитом 6	30/30	6/2	6/2	18/26
	Система права і система законодавства	16/16	2/2	2/0	12/14
	Правові відносини	14/14	2/0	2/0	10/14
	Разом за кредитом 7	30/30	4/2	4/0	22/28
	Реалізація норм права	14/14	2/0	2/0	10/14
	Тлумачення юридичних норм	16/16	2/2	2/2	12/12
	Разом за кредитом 8	30/30	4/2	4/2	22/26
	Змістовий модуль 5. Елементи системи правового регулювання				
	Правомірна та протиправна поведінка. Юридична відповідальність.	30/30	2/0	4/2	24/28
	Разом за кредитом 9	30/30	2/0	4/2	24/28
	Поняття і суть законності і правопорядку	14/14	2/0	0/0	12/14
	Правосвідомість та правова культура	16/16	2/0	0/0	14/16
	Разом за кредитом 10	30/30	4/0	0/0	26/30
	Разом за Модуль 2 (II семестр)	180/180	26/8	24/8	132/164
	Всього годин на дисципліну	300/300	42/14	36/14	222/272

1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Теорія держави і права»

Важливим елементом навчального процесу при вивченні дисципліни «Теорія держави і права» є поточний та підсумковий контроль рівня знань студентів, що свідчить про засвоєння вивченого матеріалу, рівень підготовки студентів для виконання передбачених завдань. Контроль знань дозволяє оцінювати та вимірювати здобуті студентами в процесі навчання знання, уміння та навички, відіграє важливу роль у забезпеченні належного рівня підготовки фахівців.

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, вирішення тестів під час виконання самостійної та контрольної роботи та опитувань студентів під час заслуховування рефератів та звітів про виконання індивідуальної роботи.

Варіанти завдань до самостійних та контрольних робіт знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Бали, які набрані студентом під час поточного контролю, дораховуються до оцінок за модульний контроль. Модульний контроль проводиться у вигляді письмового вирішення 30 тестових завдань. Підсумкові оцінки доводяться до відома студентів до початку екзаменаційної сесії.

Семестровий контроль з теорії держави і права проводиться у формі іспиту у терміни, передбачені графіком навчального процесу і оцінюється за національною шкалою та шкалою ECTS.

За виконання всіх видів робіт, що виконуються протягом семестру студент може набрати до 60% підсумкової оцінки і до 40% підсумкової оцінки – на іспиті.

Критерії оцінювання участі у семінарському (практичному) або індивідуальному занятті (відповідь з питань семінару, питань для самостійного опрацювання, розв'язок задачі тощо), оцінюються в 5, 4, 3, 0 балів, зокрема:

- 5 балів – повна відповідь на поставлене питання; студент вільно орієнтується в матеріалі, здійснює порівняльний аналіз різних теорій, концепцій, робить логічні висновки та узагальнення, правильно та доречно вживає юридичну термінологію, демонструє знання законодавчих актів України з питань банківського права;

- 4 бали – відповідь потребує невеликих уточнень; при написанні контрольної роботи допущені незначні помилки;

- 3 бали – відповідь потребує суттєвих доповнень; студент плутається в юридичній термінології та не може відповісти на уточнюючі запитання через недостатнє опрацювання матеріалу, у нього виникають труднощі при аналізі банківської законодавства;

- 0 балів – відповідь не по суті; вкрай обмежена відповідь.

Опитування кожного студента повинно бути проведено не менше ніж 2 рази на протязі семестру за умови регулярного відвідування студентом різних видів аудиторних занять.

Модульна контрольна робота передбачає виконання 30 тестових завдань.

Тестова перевірка знань дає можливість індивідуалізувати процес контролю виконання студентами програми курсу, об'єктивно перевірити знання теоретико-методичного матеріалу, виявити рівень сформованості в них технологічної компетентності.

Студентам пропонується виконати тестові завдання закритого типу (30 завдань з трьома варіантами відповіді й однією правильною відповіддю).

Оцінювання тестів здійснюється за десятибальною шкалою за допомогою формули прямої пропорційності. Тобто, за три правильно вирішені тестові завдання студент отримує один бал.

II. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1 Загальна характеристика теорії держави і права як науки та навчальної дисципліни

1. Теорія держави і права як юридична наука та навчальна дисципліна.
2. Функції теорії держави і права.
3. Методологія та принципи теорії держави і права.
4. Значення теорії держави і права для підготовки сучасних юристів.

Завдання для індивідуальної роботи

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає різниця між суспільними та природничими науками?
2. Яке місце займає теорія держави і права в системі юридичних наук?
3. Яке значення теорії держави і права у вивченні інших юридичних дисциплін?
4. Дайте визначення предмета теорії держави і права.
5. Назвіть функції теорії держави і права.
6. Дайте визначення методу науки.
7. Перелічіть групи методів теорії держави і права.
8. Перелічіть основні принципи теорії держави і права.
9. Чому вчить теорія держави і права майбутніх юристів?
10. Дайте визначення науки ТДП.

Теми рефератів

- Формування теорії держави і права як самостійної науки.
- Теорія держави і права та суспільні науки.
- Теорія держави і права та суспільна практика.

Завдання для самостійної роботи

1. Самостійно опрацювати такі питання: Поняття, структура і соціальне призначення юридичної науки. Система юридичних наук. Об'єкт і предмет дослідження як критерії класифікації юридичних наук. Місце юридичної науки в системі наук. Об'єкт та предмет як визначальні характеристики теорії держави і права. Місце теорії держави і права в системі юридичних наук, її роль і значення. Структура та функціональне призначення теорії держави і права. Теорія держави і права як навчальна дисципліна, її завдання та система. Методи теорії держави і права. Загальні (філософські) підходи до дослідження держави і права. Загальнонаукові методи пізнання держави і права. Спеціальні та власні методи.

2. Використовуючи підручники з теорії держави і права різних авторів, проаналізуйте зміст навчального курсу. Чим викликані розбіжності?

3. Проаналізуйте визначення теорії держави і права пропонувані авторами різних підручників.

4. Охарактеризуйте загальне та відмінне теорії держави і права як науки і як навчальної дисципліни.

5. Підберіть практичні приклади відображають ту чи іншу функцію теорії держави і права. Отримані результати продемонструйте в таблиці.

6. Заповніть таблицю. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер

1	Наука	найбільш загальні закономірності виникнення, функціонування та розвитку держави та права, а також, система головних понять юриспруденції
2	Система юридичних наук (правознавство)	наука про загальні закони розвитку суспільної природи мислення, світу, про місце та ставлення до них людини
3	Теорія держави і права	система знань, поглядів та уявлень про об'єктивну картину матеріального світу, взаємодію явищ і процесів природи та суспільства.
4	Функції теорії держави і права	наука про суспільство як єдине цілісне утворення, про ті соціальні явища та процеси, які в ньому відбуваються, зокрема й державно-правові, а також про його структуру, стан і шляхи їхнього розвитку
5	Предмет теорії держави і права	керівні положення, підходи, на яких ґрунтуються державно-правові дослідження
6	Соціологія	системна сукупність прийомів та засобів дослідження найбільш загальних закономірностей виникнення, розвитку та функціонування держави та права, а також, системи головних понять юриспруденції

7	Принципи теорії держави і права	система узагальнених знань про понятійно-категорійний апарат юриспруденції, загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку й функціонування держави та права, про їхню сутність, зміст і призначення в суспільстві
8	Методологія теорії держави та права	головні напрямки діяльності теорії держави і права, необхідні для вирішення завдань, що постають перед нею
9	Філософія	галузь спеціалізованих знань у сфері гуманітарних наук, на основі і в межах яких здійснюється теоретико-прикладне вивчення державної та правової дійсності

5. У спеціальному зошиті розпочніть роботу над складанням словника основних понять та термінів з теорії держави і права:

- наука
- суспільні науки
- філософія
- політологія
- соціологія
- історія
- природничі науки
- правознавство
- теорія держави і права
- об'єкт теорії держави і права
- предмет теорії держави і права
- метод науки
- методологія
- принцип науки теорії держави і права
- функції науки теорії держави і права

Рекомендована література до теми семінару:

1. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. СПб.: Питер, 2003. - 397 с.
2. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редк.:Ю.С. Шемшученко(голова) та ін. Т.1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / Упорядники: В.Д.Бабкін, І.Б.Усенко, Н.М. – К.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 335с.
3. Бабкін В. Д. Взаємозв'язок філософії права та загальної теорії держави і права // Проблеми філософії права. - 2003. - Вип. 1. - С. 56-60.
4. Бигич О. Л. Місце порівняльного методу в правовій методології // Правова держава: Щорічник. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. - Вип. 13. - С. 448-454.
5. Брызгалов А. И. О некоторых теоретико-методологических проблемах юридической науки на современном этапе // Государство и право. — 2004. - № 4. - С. 17-22.
6. Венгеров А. Б. Значение археологии и этнографии для юридической науки // Советское государство и право. 1983. № 3. - С. 28-36.
7. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. М.: «Омега-Л», 2004. - 608 с.
8. Вишневский, А.Ф. Общая теория государства и права: Курс лекций / А.Ф.Вишневский, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский; Под общей ред. А.Ф.Вишневского.- Мн.: Тесей, 1998. - 576 с.
9. Ганьба Б. Системний підхід та його застосування в дослідженні державно-правових явищ // Право України. - 2000. - № 3. – С.41-44.
10. Гришко О. М. Теорія держави і права [Текст] : практикум / О. М. Гришко, В. І. Риндюк, Ю. М. Рижук ; за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. Ф. П. Шульженка ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». - К. : КНЕУ, 2013. - 308 с.
11. Жоль К. К. Методы научного познания и логика (для юристов). - К.: Атика, 2001. - 288 с.
12. Звиглянич В. А. Научное познание как культурно-исторический процесс / В. А. Звиглянич. - Киев: Наук. думка, 1989. - 167 с.
13. Ильин И. А. Общее учение о праве и государстве. - М.: АСТ: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. - 510 с.
14. Историческое и логическое в познании государства и права : [монография / А. И. Королев и др.] ; под ред. проф. А. И. Королева ; Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. - Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. - 156 с.
15. Калинина Э.А. Общая теория государства и права: краткий элементарный учебный курс / Э.А. Калинина. - Мн.: Молодёжное научное общество, 2005. - 84 с.
16. Козюбра М. І. Проблеми методології теорії держави і права в умовах політичного та ідеологічного плюралізму / М. І. Козюбра// Проблеми правознавства. - 1992. - Вип. 53. - С 3-7.

17. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Учебник. 7-е изд. - СПб.: Питер, 2005. – 512 с.
18. Коцюбинська О. Ю. Теорія держави і права: системний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Коцюбинська Олена Юріївна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2012. - 199 арк.
19. Коцюбинська О. Ю. Теорія держави і права: системний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Коцюбинська Олена Юріївна ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». - Л., 2012. - 16 с.
20. Кравчук Н. В. Проблемы теории государства и права (опорные конспекты): Учеб. пособие. - М.: Тернограф, 2008. - 344 с.
21. Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права: Элементарный курс. - Х.: Одиссей, 2007. - 432 с.
22. Кудрявцев В. Н. Методологические проблемы советской юридической науки. М.: Наука, 1980. - 309 с.
23. Лук'янов Д. В. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, Г. О. Христова] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2012. - 190 с.
24. Марксистско-ленинская общая теория государства и права: В 4 т. / Ред. В. М. Чхивадзе. Т. 3. Социалистическое право. М.: Юридическая литература, 1973. - 647 с.
25. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 1. Государство. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 752 с.
26. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 2. Право. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 656 с.
27. Марчук В. М. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / В. М. Марчук, О. В. Корольков ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. - 415 с.
28. Методологічні проблеми правової науки. Матеріали міжнар. наук. конференції 13-14 грудня 2002 р. Харків / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Акад. прав, наук України [Упоряд. М. І. Панов, Ю. М. Грошевий]. - Х.: Право, 2003. - 426 с.
29. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для вузов / В. С. Нерсесянц. - М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - 535 с.
30. Общая теория права / [под общ. ред. А. С. Пиголкина. – 2-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Изд. МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2007. - 384 с.
31. Письменицький А.А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинько, А. С. Спаський ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. - 242 с.
32. Проблемы теории государства и права / Под ред. М. Н. Марченко. - М.: Юристь, 2001. - 656 с.
33. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Правова єдність, 2011. - 520 с.

34. Словарь терминов по теории государства и права / Под общ. ред. Панова Н. И. - Изд. 2-е, доп. и испр. - Х.: Основа, 1997. - 180 с.
35. Сухонос В. В. Теория государства и права: Учебное пособие. - М.: Университетская книга, 2005. - 536 с.
36. Сырых В. М. Метод правовой науки: Основные элементы, структура /В. М. Сырых. М. : Юрид. лит., 1980. - 176 с.
37. Тарасов Н. Н. Метод и методологический подход в правоведении (попытка проблемного анализа) // Правоведение. - 2001. - № 1. - С. 31-50.
38. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Н. Н. Тарасов. - Екатеринбург : Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. - 264 с.
39. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. - М.: Юристъ, 2004. - 512 с.
40. Теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. - М.: Право и закон, 2001. - 554 с.
41. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. - К. : Академія, 2013. - 346 с.
42. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова – М.:Издательская группа ИНФРА•М – НОРМА, 1997. – 570 с.
43. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / О. М. Головка [та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2010. - 277 с. - Бібліогр.: с. 273-276.
44. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / Херсон. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ ; [авт.-упоряд.: Пихтін М. П. та ін. ; за заг. ред. В. В. Галунька]. - Херсон : Херсон. міськ. друк., 2011. - 262 с.
45. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов та ін.] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2013. - 202 с.
46. Тихомиров О. Методології науки поняття // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. — Т. 1 (Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології). — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. - С. 354-355.
47. Тихомиров О. Юриспруденції методологія // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. — Т. 1. — С. 1118-120.
48. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права. - СПб.: Лань, 1999. - 224 с.
49. Хахуліна К. С. Теорія держави і права в схемах та визначеннях [Текст] : навч. посіб. / К. С. Хахуліна, В. А. Малига, І. В. Стаднік. - Донецьк : Донбас, 2011. - 340 с.
50. Хоменко О. В. Правові дефініції : сутнісні ознаки [Текст] / О. В. Хоменко // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Держава і право. Юридичні і політичні науки : Збірник наукових праць. - 2017. - Вип. 75. - С. 42-46.
51. Цвик М. В. Теория социалистической демократки: Государственно-правовые аспекты / М. В. Цвик. - К.: Вища шк., 1986. - 160 с.

52. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. - М.: Юрайт - М, 2001. - 432 с.
53. Четвернин В. А. Введение в курс общей теории права и государства: Учебное пособие. - М.: Институт государства и права РАН, 2003. - 204 с.
54. Швырев В. С. Научное познание как деятельность / В. С. Швырев. - М. : Политиздат, 1984. - 195 с.
55. Шемшученко Ю. С Юридична наука на межі століть / Ю. С Шемшученко // Правова держава. - Вип. 11. - 2000. - С. 3-7.
56. Шестопалова Л. Теорія права та держави [Текст] : посібник / Людмила Шестопалова. - К. : Паливода А. В. [вид.], 2012. - 255 с.
57. Юдин Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность. / Э. Г. Юдин. - М. : Эдиториал УРСС, 1997. - 444 с;

Тема 2 Походження держави і права

1. Суспільство, його поняття і структура.
2. Загальна характеристика первісного (додержавного) суспільства.
3. Причини й умови виникнення держави.
4. Особливості виникнення права.
5. Основні теорії походження держави і права, їх переваги та недоліки.

Завдання для індивідуальної роботи

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття суспільства.
2. Яку роль відіграють у суспільстві економічні відносини?
3. Що входить до структури суспільства?
4. Дайте характеристику первісного (додержавного) суспільства.
5. Дайте характеристику передумов виникнення держави.
6. Охарактеризуйте східний та західний шляхи виникнення держави.
7. Які існували передумови виникнення права?
8. Назвіть основні теорії походження держави і права.
9. В чому полягає сутність теологічної та патріархальної теорії походження держави і права?
10. Розкрийте зміст матеріалістичної теорії походження держави.

Теми рефератів

- Роль знань про походження держави і права для розуміння їх природи та суті.
- Історико-культурні особливості становлення державності.
- Основні закономірності і особливості виникнення держав у сучасну епоху: Україна, Росія, Білорусь, Словаччина, Чехія інші.

Завдання для самостійної роботи

1. Самостійно опрацювати питання про співвідношення суспільства і держави.
2. Проведіть порівняльний аналіз причин та умов формування західноєвропейських, східних держав.
3. Використовуючи матеріали з історії права знайдіть історичні свідчення, які підтверджують об'єктивність або суперечливість цієї чи іншої теорії походження права. Отримані результати внесіть в таблицю.
4. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер

1	Патріархальна теорія походження держави	ґрунтується на ідеї божественного створення держави з метою реалізації загального блага. Вона обґрунтовує панування духовної влади над світською, церкви – над державою. Кожній людині наказується упокоритись перед волею Бога, який встановив державну владу, підкоритись тій владі, яка санкціонована церквою. Представники: А.Августин, Ф.Аквінський
2	Теологічна теорія	Відповідно до цієї теорії, держава походить від патріархальної сім'ї, внаслідок її розростання: сім'я - сукупність сімей (селище) - сукупність селищ (держава). Представники: Аристотель, Р.Фільмер, М.Михайловський
3	Договірна теорія*	Ототожнює процес виникнення і функціонування держави з біологічним організмом. Уявлення про державу як про своєрідну подібну людського організму сформульовані ще давньогрецькими мислителями. М.Спенсер у ХІХ ст. розвив цю думку, - заявивши, що держава - це суспільний організм, який складається з окремих людей, подібно до того, як живий організм складається з клітин

4	Органічна теорія	Дана теорія ґрунтується на ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акта розумної волі людей. Об'єднання людей в єдиний державний союз розглядається як природна вимога збереження людського роду і забезпечення справедливості, свободи і порядку. Представники: Г.Гроцій, Ш.Монтеск'є, Б.Спіноза, Т.Гоббс, Ж.Руссо, Д.Дідро
5	Теорія насильства	ґрунтується на тезі про економічні причини (наявність приватної власності) виникнення держави, які породили розкол суспільства на класи з протилежними інтересами. Представники: К.Маркс, Ф.Енгельс
6	Матеріалістична (класова) теорія	Пояснює виникнення держави як результат війн, насильницького підкорення одними людьми інших. Представники: Л.Гумплович, К.Каутський, Є.Дюрінг
7	Космічна теорія	У цій теорії обґрунтовано виникнення держави і права завдяки особливим властивостям, що закладені у людській психіці, якій характерна потреба до наслідування, покори, усвідомлення залежності від видатної особистості, яка спроможна керувати суспільством. Представники: Л.Петражицький, Д.Фрезер
8	Психологічна теорія	Ж. Гобіно, Ф. Ніцше причиною виникнення держави вважали розподіл суспільства на вищі і нижчі раси; перші покликані панувати в суспільстві, другі - сліпо підкоряються першим

9	Расова теорія	Найновіша теорія виникнення держави, суть якої полягає в тому, що держава виникла і була запропонована як вища організація управління суспільством іншими космічними цивілізаціями
---	---------------	--

5. Продовжити поповнення словника новими поняттями та термінами з теорії держави і права:

- суспільство
- рід
- звичай
- соціальний інститут
- політичний інститут
- соціальна влада

Рекомендована література до теми семінару:

1. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. СПб.: Питер, 2003. - 397 с.
2. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редк.:Ю.С. Шемшученко(голова) та ін. Т.1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / Упорядники: В.Д.Бабкін, І.Б.Усенко, Н.М. – К.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 335с.
3. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. М.: «Омега-Л», 2004. - 608 с.
4. Вишневский, А.Ф. Общая теория государства и права: Курс лекций / А.Ф.Вишневский, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский; Под общей ред. А.Ф.Вишневого.- Мн.: Тесей, 1998. - 576 с.
5. Золотарев А. М. Родовой строй и первобытная мифология. М.: Наука, 1964. - 328 с.
6. Историческое и логическое в познании государства и права : [монография / А. И. Королев и др.] ; под ред. проф. А. И. Королева ; Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. - Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. - 156 с.
7. Кабо В. Р. Первобытная доземледельческая община. М.: Наука, 1986. - 303 с.
8. Кашанина, Т.В. Происхождение государства и права. Современные трактовки и новые подходы: Учебное пособие / Т.В. Кашанина - М.: Юристъ, 1999. - 335с.
9. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Учебник. 7-е изд. - СПб.: Питер, 2005. – 512 с.
10. Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права: Элементарный курс. - Х.: Одиссей, 2007. - 432 с.
11. Леви-Строс К. Первобытное мышление / Пер. вступ. Ст. и прим. А. Б. Островского. М.: Республика, 1994. - 384 с.

12. Лук'янов Д. В. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, Г. О. Христова] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2012. - 190 с.
13. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 1. Государство. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 752 с.
14. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 2. Право. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 656 с.
15. Марчук В. М. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / В. М. Марчук, О. В. Корольков ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. - 415 с.
16. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для вузов / В. С. Нерсесянц. - М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - 535 с.
17. Оборотов Ю. Н. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права): Монографія. - Одеса: Юрид. літ., 2002. - 280 с.
18. Першиц А. И. История первобытного общества. Эпоха классобразования: Учебник для ист. вузов. М.: Наука, 1988. - 223 с.
19. Письменицький А.А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинько, А. С. Спаський ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. - 242 с.
20. Проблемы общей теории права и государства / Под ред. В. С. Нерсесянца. - М.: Норма - Инфра-М, 1999. - 832 с.
21. Проблемы теории государства и права / Под ред. М. Н. Марченко. - М.: Юристъ, 2001. - 656 с.
22. Проблемы теории государства и права. Учебное пособие/ Под ред. М.Н. Марченко. М.: «ПРОСПЕКТ», 1999. - 504 стр.
23. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. - М.: Новый Юрист, 1999. - 240 с.
24. Рулан Н. Юридическая антропология: Учебник для вузов / Пер. с франц. М.: Норма, 2000. - 310 с.
25. Семенов Ю. И. На заре человеческой истории. М.: Мысль, 1989. - 318 с.
26. Семенов Ю. И. Происхождение брака и семьи. М.: «Мысль», 1974. - 309 с.
27. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Правова єдність, 2011. - 520 с.
28. Словарь терминов по теории государства и права / Под общ. ред. Панова Н. И. - Изд. 2-е, доп. и испр. - Х.: Основа, 1997. - 180 с.
29. Сухонос В. В. Теория государства и права: Учебное пособие. - М.: Университетская книга, 2005. - 536 с.
30. Тавадов Г. Т. Этнология: Учебник для вузов. М.: Проект, 2002. - 352 с.
31. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. - М.: Юристъ, 2004. - 512 с.
32. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.К. Бабаева - М.: Юристъ, 2003. - 592 с.

33. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова – М.:Издательская группа ИНФРА•М – НОРМА, 1997. – 570 с.
34. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. М.М. Рассолова, В.О.Лучина, Б.С.Эбзеева. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2000. - 640 с.
35. Теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. - М.: Право и закон, 2001. - 554 с.
36. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. - К. : Академія, 2013. - 346 с.
37. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / О. М. Головка [та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2010. - 277 с. - Бібліогр.: с. 273-276.
38. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / Херсон. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ ; [авт.-упоряд.: Пихтін М. П. та ін. ; за заг. ред. В. В. Галунька]. - Херсон : Херсон. міськ. друк., 2011. - 262 с.
39. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов та ін.] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2013. - 202 с.
40. Токарев С. А. Ранние формы религии и их развитие. М.: Наука, 1964. -399 с.
41. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. - М.: Юрайт - М, 2001. - 432 с.
42. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. М.: Наука, 1987. - 159 с.

Тема 3 Поняття, сутність та основні ознаки держави

1. Поняття, сутність та основні ознаки держави.
2. Державна влада: поняття та ознаки.
3. Типологія держави.
4. Функції держави.

Завдання для індивідуальної роботи

Питання для самоконтролю

1. Які визначення держави вам відомі?
2. Дайте визначення сутності держави. Які є підходи до визначення сутності держави? Дайте характеристику основним підходам, які розглядалися у вітчизняній науці.
3. Дайте загальне визначення поняття держави.
4. Назвіть ознаки держави.
5. Назвіть основні складові публічної влади.
6. Що таке державна територія?
7. Дайте визначення поняття громадянства. Який зв'язок існує між державою та громадянином?
8. Дайте визначення внутрішнього та зовнішнього суверенітету держави.

9. Яка роль права у відносинах влади та суспільства?
10. Дайте визначення податків. Назвіть їх види за способом стягнення.
11. Дайте визначення типології та типу держави.
12. Що лежить в основі формаційного підходу до типології держави? Щотаке з його позицій історичний тип держави?
13. Які типи держави виділяють сучасні дослідники формаційного підходу?
14. Де виникли рабовласницькі держави та які їх загальні риси?
15. Яка форма правління притаманна феодальним державам?
16. Які основні положення вчення про соціалістичну державу?
17. На чому ґрунтується цивілізаційний підхід до типологізації держави? Хто є представником даного підходу?
18. В чому полягає суть етногеографічного підходу Ж. Бодена?
19. Які Ви знаєте альтернативні підходи до типологізації держави?
20. Яке значення має категорія «функції держави» для розуміння сутності держави?
21. Назвіть головні ознаки функцій держави.
22. Як пов'язані між собою функції та завдання держави?
23. За якими критеріями класифікуються функції держави?
24. Визначте та перелічіть внутрішні функції держави.
25. Визначте та перелічіть зовнішні функції держави.
26. Які є форми здійснення функцій держави?
27. В чому сутність економічної функції держави?
28. Визначте зміст та об'єкт впливу політичної функції держави.
29. Перелічіть та дайте стисло характеристику напрямкам реалізації правоохоронної функції держави.

Теми рефератів

- Основні підходи до визначення поняття держави.
- Співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів в типології держав.

Завдання для самостійної роботи

- 1. Самостійно опрацювати такі питання:** Формаційний і цивілізаційний підходи до типології держави. Перехідні типи держав. Основні внутрішні функції держави: економічна, соціальна, політична, культурно-ідеологічна, екологічна, правоохоронна, податкова. Основні зовнішні функції держави. Форми та методи здійснення функцій. Взаємозв'язок та взаємообумовленість функцій держави. Проблема ефективності функцій держави.
- 2. Впишіть в таблицю** ознаки держави, що відрізняють її від родоплемінної організації та інших політичних організацій.
- 3. Визначте і впишіть в таблицю** ті ознаки держави, які піддаються на сучасному етапі трансформації, проаналізуйте причини цих змін.
- 4. Підготуйте есе** на тему «Держава в глобалізованому світі».

5. Проаналізуйте зовнішні і внутрішні функції сучасної держави, і виділіть з них ті, що зазнають в наш час зміни, корегування. Аргументуйте.

6. Використовуючи приклади напрямків діяльності державної влади, охарактеризуйте функції держави (основні, додаткові, постійні, тимчасові, внутрішні, зовнішні і т.д.). Отримані дані внесіть до таблиці.

7. Продовжити поповнення словника новими поняттями та термінами з теорії держави і права:

- держава
- суверенітет
- сутність держави
- влада
- апарат управління
- апарат примусу
- територія
- громадянство
- народ
- нація
- податки
- герб
- гімн
- прапор
- типологія держави
- історичний тип держави
- цивілізація
- суспільно-економічна формація
- східна держава
- рабовласницька держава
- феодальна держава
- буржуазна (капіталістична) держава
- соціалістична держава
- функції держави
- завдання держави

Рекомендована література до теми семінару:

1. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. СПб.: Питер, 2003. - 397 с.
2. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редк.:Ю.С. Шемшученко(голова) таін. Т.1: Загальна теорія державиправа, філософіятаенциклопедія права / Упорядники: В.Д.Бабкін, І.Б.Усенко, Н.М. – К.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 335с.
3. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. М.: «Омега-Л», 2004. - 608 с.

4. Вишне夫斯基, А.Ф. Общая теория государства и права: Курс лекций / А.Ф.Вишне夫斯基, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский; Под общей ред. А.Ф.Вишневского.- Мн.: Тесей, 1998. - 576 с.
5. Голосніченко Д. Державні повноваження та повноваження держави: делегування у процесі державотворення й у міжнародних відносинах //Право України. – 2008. - №9. – С.31-39.
6. Гоцуляк Ю. В. Міжнародне визнання як ознака держави [Текст] / Ю. В. Гоцуляк // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Держава і право. Юридичні і політичні науки : Збірник наукових праць. - 2017. - Вип. 75. - С. 366-379.
7. Джураєва О.О. Функції сучасної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. О. Джураєва; кер. роботи В. В. Завальнюк; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2006. – 20 с.
8. Доронін І. Забезпечення державної безпеки як функція сучасної держави //Право України. – 2006. - №4. – С.127-131.
9. Заяць Н. Суверенітет: трансформація змісту // Право України. – 2008. - №2. – С.17-21.
10. Ковальчук В. Взаємодія громадянського суспільства та державної влади //Право України. – 2009. - №6. – С.90-99.
11. Ковальчук В. Проблема конституційності та легітимності публічної влади в умовах формування правової, демократичної держави: вітчизняний досвід //Право України. – 2008. - №6. – С.35-40.
12. Козаченко О. Обговорення проблем сучасного виміру держави і права // Право України. – 2009. - №1. – С.145-151.
13. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Учебник. 7-е изд. - СПб.: Питер, 2005. – 512 с.
14. Кравчук Н. В. Проблемы теории государства и права (опорные конспекты): Учеб. пособие. - М.: Тернограф, 2008. - 344 с.
15. Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права: Элементарный курс. - Х.: Одиссей, 2007. - 432 с.
16. Кузьмін С.А., Карпенко Д.М.. Теорія держави та права в питаннях і відповідях [Текст] : посібник / С. А. Кузьмін, Д. М. Карпенко. - К. : Вид. Паливода А. В., 2010. - 128 с. - (Серія «Шпаргалка»). - Бібліогр.: с. 121-122.
17. Ладиченко В. Забезпечення збереження державної єдності – важлива функція державної влади //Право України. – 2007. - №8. – С.13-17.
18. Ладиченко В.В. Функціональний підхід до розуміння держави: питання про дотримання інтересів особистості //Держава і право. – Випуск 36. – С. 16-22.
19. Лобода Ю.П. Цінність держави як її соціальна сутність (теоретико-методологічні аспекти дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ю. П. Лобода; кер. роботи П. М. Рабінович; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2001. – 20 с.
20. Лук'янов Д. В. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, Г. О. Христова] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2012. - 190 с.

21. Марксистско-ленинская общая теория государства и права: В 4 т. / Ред. В. М. Чхивадзе. Т. 3. Социалистическое право. М.: Юридическая литература, 1973. - 647 с.
22. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 1. Государство. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 752 с.
23. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 2. Право. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 656 с.
24. Марчук В. М. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / В. М. Марчук, О. В. Корольков ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. - 415 с.
25. Мацола М.І. Феноменологічні засади співвідношення державної та політичної влади //Держава і право. – Випуск 40. – С.640-648.
26. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для вузов / В. С. Нерсесянц. - М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - 535 с.
27. Оборотов Ю. Дослідження цінності держави як актуальний напрям сучасного правознавства //Право України. - 2010.- №1. - С.44-51.
28. Общая теория права / [под общ. ред. А. С. Пиголкина. – 2-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Изд. МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2007. - 384 с.
29. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. СПб.: «Лань», 2000. - 608 с.
30. Письменицький А.А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинько, А. С. Спаський ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. - 242 с.
31. Проблемы общей теории права и государства / Под ред. В. С. Нерсесянца. - М.: Норма - Инфра-М, 1999. - 832 с.
32. Проблемы теории государства и права / Под ред. М. Н. Марченко. - М.: Юристь, 2001. - 656 с.
33. Проблемы теории государства и права. Учебное пособие/ Под ред. М.Н. Марченко.М.: «ПРОСПЕКТ», 1999. - 504 стр.
34. Селіванов В. Державна влада як елемент державно упорядженого суспільства в Україні //Право України. – 2006. - №9. – С.10-17.
35. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України. Методологічні аспекти / Академія правових наук України; НДІ приватного права і підприємництва / О. Д. Святоцький (наук. ред.). - К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. - 723 с.
36. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Правова єдність, 2011. - 520 с.
37. Словарь терминов по теории государства и права / Под общ. ред. Панова Н. И. - Изд. 2-е, доп. и испр. - Х.: Основа, 1997. - 180 с.
38. Стахура, Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Стахура Богдан Ігорович ; Національний університет «Львівська політехніка, Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2016. – 23 с.

39. Сухонос В. В. Теория государства и права: Учебное пособие. - М.: Университетская книга, 2005. - 536 с.
40. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. - М.: Юристъ, 2004. - 512 с.
41. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.К. Бабаева - М.: Юристъ, 2003. - 592 с.
42. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Первалова – М.:Издательская группа ИНФРА•М – НОРМА, 1997. – 570 с.
43. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. М.М. Рассолова, В.О.Лучина, Б.С.Эбзеева. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2000. - 640 с.
44. Теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. - М.: Право и закон, 2001. - 554 с.
45. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. - К. : Академія, 2013. - 346 с.
46. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / О. М. Головка [та ін.] ; за заг. ред. І.М. Погрібного ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2010. - 277 с. - Бібліогр.: с. 273-276.
47. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / Херсон. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ ; [авт.-упоряд.: Пихтін М. П. та ін. ; за заг. ред. В. В. Галунька]. - Херсон : Херсон. міськ. друк., 2011. - 262 с.
48. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов та ін.] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2013. - 202 с.
49. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права. - СПб.: Лань, 1999. - 224 с.
50. Хахуліна К. С. Теорія держави і права в схемах та визначеннях [Текст] : навч. посіб. / К. С. Хахуліна, В. А. Малига, І. В. Стаднік. - Донецьк : Донбас, 2011. - 340 с.
51. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. - М.: Юрайт - М, 2001. - 432 с.
52. Четвернин В. А. Введение в курс общей теории права и государства: Учебное пособие. - М.: Институт государства и права РАН, 2003. - 204 с.
53. Шестопалова Л. Теорія права та держави [Текст] : посібник / Людмила Шестопалова. - К. : Паливода А. В. [вид.], 2012. - 255 с.
54. Якушик В. М. Государство переходного типа (вопросы теории). – К.: Лыбидь, 1991. – 199 с.

Тема 4 Форма держави

1. Поняття і структура форми держави.
2. Форма державного правління.
3. Форма державного устрою.
4. Державно-правовий режим.

Завдання для індивідуальної роботи

Питання для самоконтролю

1. Назвіть форми правління в сучасних державах.
2. Дайте визначення поняття монархії, назвіть її основні ознаки.
3. Що таке республіка? Назвіть основні ознаки сучасних демократичних республік.
4. Дайте порівняльну характеристику парламентської, президентської та змішаної республік.
5. Назвіть основні ознаки унітарної держави.
6. Назвіть характерні ознаки федерації.
7. Які є види федерацій?
8. Які існують принципи адміністративно-територіального поділу?
9. Визначте «державно-правовий режим». Які його основні складові?

Теми рефератів

- Різноманітність форм сучасних держав та її причини.
- Сучасний стан і перспективи розвитку форми державного правління в Україні.
- Сучасний стан і перспективи розвитку державного устрою України.

Завдання для самостійної роботи

1. **Самостійно опрацювати такі питання:** Поняття і структура форми держави. Форма державного правління. Поняття монархії і її види. Поняття республіки та її види. Закономірності еволюції сучасних форм правління. Форма державного устрою. Унітарні держави та їх види. Поняття і види автономії. Федерації та їх види. Конфедерація, імперія, співдружність. Демократичний і антидемократичний державно-правові режими, їх види та особливості. Фактори, які впливають на політичний режим. Сучасний стан і перспективи розвитку державного режиму в Україні.
2. **Проаналізуйте** з юридичної точки зору, спираючись на чинну Конституцію, форму Української держави.
3. **Підготуйте схему** «Класифікація державно-правових режимів».
4. **Обґрунтуйте**, використовуючи приклади з реальної державно-правової практики, відмінності тоталітарного і авторитарного політико-правових режимів.
5. **Підготуйте есе** на тему «Форма держави: еволюція і сучасний стан».
6. **Продовжити поповнення словника новими поняттями та термінами з теорії держави і права:**
 - форма держави
 - форма державного устрою
 - форма державного правління
 - державно-правовий режим

- демократичний режим
- авторитарний режим
- тоталітарний режим
- монархія
- республіка
- унітарна держава
- федерація
- конфедерація
- імперія

Рекомендована література до теми семінару:

1. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. СПб.: Питер, 2003. - 397 с.
2. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редк.:Ю.С. Шемшученко(голова) та ін. Т.1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / Упорядники: В.Д.Бабкін, І.Б.Усенко, Н.М. – К.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 335с.
3. Бостан Л. М., Бостан С. К. Держава і право епохи громадянського суспільства: Навч. посіб. для студентів, курсантів, слухачів. – 2-е вид. - Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 452 с.
4. Бостан С. К. Монархия и полиархия как исторические типы формы государственного правления / С.К. Бостан // Вестник Запорожского национального университета (юридические науки). - 2006. - № 1. - С.17-23.
5. Бостан С. К. Понятие «форма государственного правления» в современной юридической науке / С. К. Бостан // Вестник Одесского института внутренних дел. - 2005. - № 4. - Ч. 1. - С.20-26.
6. Бостан С. К. Теоретико-правовые и конституционно-правовые основы концепции реформирования формы правления современного украинского государства / С. К. Бостан // Вестник Запорожского юридического института. - 2007. - № 3. - С.37-54.
7. Бостан С. К. Теоретико-правовые основы классических видов формы государственного правления / С. К. Бостан // Государство и регионы: научно-производственный журнал. Серия: Право. - 2008. - № 1. - С.5-13.
8. Бостан С. К. Типологизация государства: новые подходы / С. К. Бостан // Научный вестник Днепропетровского государственного университета внутренних дел: Сборник научных трудов. - 2006. - № 2. - С.36-42.
9. Бостан С. К. Форма правления современного государства: проблемы истории, теории, практики: [монография] / Бостан С. К. - М.: Юридический ин-т; Дикое поле, 2005. - 540 с.
10. Бруслик О. Ю. Конституційно-правова трансформація британської монархії в новітню епоху Єлизавети II (стаття друга) [Текст] / О. Ю. Бруслик // Вісник Національної академії правових наук України : Збірник наукових праць. - 2016. - № 3(86). - С. 254-265.

11. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. М.: «Омега-Л», 2004. - 608 с.
12. Вишневский, А.Ф. Общая теория государства и права: Курс лекций / А.Ф.Вишневский, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский; Под общей ред. А.Ф.Вишневского.- Мн.: Тесей, 1998. - 576 с.
13. Герилів Д. Ю. Типологія держави : теоретико-правове дослідження : автореф. дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень» / Герилів Данило Юрійович ; Національний університет «Львівська політехніка». Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2014. – 22 с.
14. Губрієнко О. Сучасні монархії у світі: загальний огляд //Підприємництво, господарство і право. – 2008. - №5. – С. 33-37.
15. Джунь В. Доктрина установчої влади народу : історичний поступ [Текст] / В. Джунь // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 6. - С. 133-144.
16. Дородний П.Г. Формування органів виконавчої влади в державах з парламентською формою правління //Держава і право. – Випуск 39. – С.68-73.
17. Заяць Н. Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні // Право України. – 2009. - №6. – С.29-37.
18. Карлович А. До питання про поняття «напівпрезидентська республіка» //Підприємництво, господарство і право. – 2009. - №4. – С. 3-6.
19. Карлович А. Право вето глави держави як ефективний механізм відносин з парламентом у напівпрезидентській республіці // Підприємництво, господарство і право. – 2009. - №9. – С. 33-36.
20. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Учебник. 7-е изд. - СПб.: Питер, 2005. – 512 с.
21. Конституція України: Наук.-практ. комент. / Ред. колегія: В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий. - Х.: Право, 2003. - 808 с.
22. Кравчук Н. В. Проблемы теории государства и права (опорные конспекты): Учеб. пособие. - М.: Тернограф, 2008. - 344 с.
23. Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права: Элементарный курс. - Х.: Одиссей, 2007. - 432 с.
24. Кузьмін С.А., Карпенко Д.М.. Теорія держави та права в питаннях і відповідях [Текст] : посібник / С. А. Кузьмін, Д. М. Карпенко. - К. : Вид. Паливода А. В., 2010. - 128 с. - (Серія «Шпаргалка»). - Бібліогр.: с. 121-122.
25. Мартинюк Р. Умови розвитку змішаної парламентарно-президентської форми правління в Україні //Юридична Україна. – 2008. - №5. – С.32-36.
26. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 1. Государство. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 752 с.
27. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 2. Право. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 656 с.

28. Марчук В. М. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / В. М. Марчук, О. В. Корольков ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. - 415 с.
29. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для вузов / В. С. Нерсесянц. - М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - 535 с.
30. Общая теория права / [под общ. ред. А. С. Пиголкина. – 2-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Изд. МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2007. - 384 с.
31. Орзіх М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління //Право України. – 2009. - №10. – С.72-77.
32. Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики //Право України. – 2009. - №10. – С.57-60.
33. Письменицький А.А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинко, А. С. Спаський ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. - 242 с.
34. Проблемы общей теории права и государства / Под ред. В. С. Нерсесянца. - М.: Норма - Инфра-М, 1999. - 832 с.
35. Проблемы теории государства и права / Под ред. М. Н. Марченко. - М.: Юристь, 2001. - 656 с.
36. Проблемы теории государства и права. Учебное пособие/ Под ред. М.Н. Марченко.М.: «ПРОСПЕКТ», 1999. - 504 стр.
37. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. - М.: Новый Юрист, 1999. - 240 с.
38. Протасова В. Республіканська форма правління: юридична природа й різновиди // Юридична Україна. – 2007. - №6. – С. 19-25.
39. Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій) [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Й. Сидоренко. - К. : Ун-т «Україна», 2013. - 197 с.
40. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Правова єдність, 2011. - 520 с.
41. Сухонос В. В. Теория государства и права: Учебное пособие. - М.: Университетская книга, 2005. - 536 с.
42. Сухонос В. Класифікація інституту глави держави: критерії та види //Право України. – 2007. - №11. – С.17-20.
43. Сухонос В. Конституційно-правовий та історичний аспекти припинення повноважень глави держави: теоретико-методологічний аналіз //Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №6. – С. 122-125.
44. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. - М.: Юристь, 2004. - 512 с.
45. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.К. Бабаева - М.: Юристь, 2003. - 592 с.
46. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Первалова – М.:Издательская группа ИНФРА•М – НОРМА, 1997. – 570 с.

47. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лучина, Б.С.Эбзеева. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2000. - 640 с.
48. Теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. - М.: Право и закон, 2001. - 554 с.
49. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. - К. : Академія, 2013. - 346 с.
50. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / О. М. Головка [та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2010. - 277 с. - Бібліогр.: с. 273-276.
51. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / Херсон. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ ; [авт.-упоряд.: Пихтін М. П. та ін. ; за заг. ред. В. В. Галунька]. - Херсон : Херсон. міськ. друк., 2011. - 262 с.
52. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов та ін.] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2013. - 202 с.
53. Терещук М.М. Республіканська форма правління в Україні: тенденції розвитку //Часопис Київського університету права. – 2008. - №2. – С. 58-63.
54. Терещук М.М. Різновиди монархічної форми правління: порівняльна характеристика //Держава і право. – Випуск 38. – С.143-147.
55. Тимчук О. Демократичні політичні режими в сучасному світі: порівняльний аналіз //Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №8. – С. 12-15.
56. Тихомиров Л. А. Монархическая государственность. М.: ГУП «Облиздат», 1998. - 671 с.
57. Тощенко Ж.Т. Государство как субъект теократии //Социс. – 2007. - №2. – С. 3-5.
58. Трачук П.А. Суб'єкт федерації як інститут публічної влади //Часопис університету права. – 2006. - №4. – 83-86.
59. Хахуліна К. С. Теорія держави і права в схемах та визначеннях [Текст] : навч. посіб. / К. С. Хахуліна, В. А. Малига, І. В. Стаднік. - Донецьк : Донбас, 2011. - 340 с.
60. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. - М.: Юрайт - М, 2001. - 432 с.
61. Честнов И. Л. Актуальные проблемы государства и права. Эпистемология государства и права. - СПб., 2004. - 64 с.
62. Шакірзянова І.В. Політичний і державний режим: сучасні погляди та характеристики // Держава і право. – Випуск 39. – С. 58-62.
63. Шакірзянова І.В. Форма держави і державна влада: взаємовплив та взаємозумовленість категорій //Держава і право. – Випуск 43. – С. 73-79.
64. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави: Порівняльний аналіз. - К.: Програма Л, 1995.- 136 с.;
65. Шаповал В. Форма державного правління як конституційний *modus vivendi* сучасної держави //Право України. – 2009. - №10. – С.38-56.
66. Шестопалова Л. Теорія права та держави [Текст] : посібник / Людмила Шестопалова. - К. : Паливода А. В. [вид.], 2012. - 255 с.

67. Якушик В. М. Государство переходного типа (вопросы теории). – К.: Лыбидь, 1991. – 199 с.

Тема 5 Механізм держави

1. Механізм держави: поняття, структура, значення.
2. Поняття державного апарату. Державні органи та їх види.
3. Принципи організації і діяльності державного апарату.
4. Державна служба та її види.

Завдання для індивідуальної роботи

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «механізму держави».
2. Перелічіть ознаки, що відрізняють підприємства та установивід органів держави.
3. Дайте визначення поняття «апарату держави».
4. Які Ви знаєте ознаки державного апарату?
5. Які основні принципи діяльності апарату держави?
6. За якими критеріями розрізняють види державних органів?
7. Як розуміти принцип розподілу влад?
8. Дайте стислу характеристику законодавчої влади України.
9. Вкажіть на відмінності між механізмом держави і державним апаратом.
10. Проаналізуйте систему державних органів.
11. Охарактеризуйте принципи організації та діяльності державного апарату.
12. Проведіть відмінності між поняттями «державний службовець» та «посадова особа».
13. Як Ви розумієте «бюрократизм»?

Теми рефератів

- Принцип поділу влади: суть та значення.
- Правоохоронні та «силові» органи держави.
- Проблема удосконалення механізму української держави.

Завдання для самостійної роботи

- 1. Самостійно опрацювати такі питання:** Співвідношення понять «механізм держави» та «державний апарат». Роль механізму в здійсненні функцій та завдань держави. Класифікація державних органів. Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Глава держави. Органи держави та органи самоврядування. Державний службовець та посадова особа. Поняття та сутність бюрократії.
- 2. Підготуйте** схему «Структура механізму держави».
- 3. Підготуйте** графічну модель субординаційно-ієрархічної будови української системи державних органів.

4. Змістовно обґрунтуйте співвідношення таких понять як: «функції держави» - «механізм держави», «функція» - «мета» - «завдання», «функція» - «повноваження» - «компетенція», «напрямок» - «державний орган» - «владні повноваження».

5. Використовуючи наукову і періодичну літературу підготуйте есе на тему «Основні напрямки діяльності держави в ХХІ столітті».

6. Заповніть таблицю. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер

1	Чиновники	сукупність державних органів, їх ланок і підрозділів, уповноважених безпосередньо здійснювати державну владу та управління, які спираються у своїй діяльності на можливість застосування примусу
2	Державна служба	проводять виробничу або іншу діяльність, або такі, головним споживачем продукції яких (більш як 50 відсотків) є держава, або ж такі, які є суб'єктами природних монополій; володіють часткою державної власності на праві повного господарського відання, мають самостійний баланс і статус юридичної особи, є суб'єктами підприємницької діяльності, несуть самостійну майнову відповідальність, на них поширюється загально-дозвільний режим правового регулювання
3	Посадова особа державного апарату	сукупність державних органів, установ, підприємств та інших державних інститутів, за посередництвом яких практично здійснюються завдання і функції держави

4	Принципи організації діяльності державного апарату і	службовці, які мають відповідний чин або інше спеціальне звання і зараховані на посаду постійно, або ж - справжніми державними службовцями
5	Державні службовці	структурно виокремлений, внутрішньо організований колектив державних службовців, які посідають визначені законодавством посади, наділені відповідною компетенцією для виконання певних владно-управлінських функцій і завдань держави
6	Компетенція	професійна діяльність осіб, які обіймають посади в державних органах, установах і на підприємствах щодо практичного виконання їх завдань і функцій
7	Механізм держави	здійснюють невиробничу діяльність в освітянській, культурно-виховній, науковій галузях, у сферах охорони здоров'я і соціального захисту громадян, можуть бути призначені для виконання спеціальної діяльності, наприклад, для утримання засуджених тощо; є неприбутковими організаціями і перебувають на утриманні за рахунок коштів державного бюджету

8	Державний орган	державний службовець, який уповноважений на виконання управлінської функції, наділений публічно-правовим статусом, здійснює державно-владні повноваженнями, приймає обов'язкові для інших осіб визначені законодавством правові акти, може бути притягнутим до підвищеної юридичної відповідальності
---	-----------------	--

9	Державний апарат	законодавчо визначені відправні засади і вимоги щодо його організації і функціонування з метою найбільш оптимального і ефективного виконання функцій та завдань держави
10	Державні установи	особи, які обіймають посади в державних органах та організаціях щодо практичного виконання їх функцій і завдань та одержують заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету
11	Державні підприємства	окреслений законодавством певний обсяг повноважень, обов'язків та прав державного органу

3. Заповніть таблицю. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер

1	Глава держави	Уряд - Кабінет Міністрів
---	---------------	--------------------------

2	Вищий виконавчий орган держави	Верховна Рада (парламент), правомочна вирішувати будь-які питання державного життя, крім тих, що вирішуються виключно всеукраїнським референдумом або віднесені згідно з Конституцією України до компетенції органів виконавчої чи судової влади
3	Вищий законодавчий орган держави	Він є гарантом: державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання її Конституції, прав і свобод людини і громадянина
4	Конституційний Суд	Є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Він очолює загальну судову систему і здійснює вищий судовий контроль та нагляд за судовою діяльністю всіх загальних судів
5	Місцеві суди	Мають межі своїх повноважень, здійснюють конституційний нагляд - перевіряють відповідність правових актів Конституції
6	Верховний Суд	Здійснює правосуддя шляхом розгляду і вирішення цивільних, кримінальних, адміністративних справ
7	Прокуратура	Постійно діючий орган фінансового контролю, у завдання якого входить контроль за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету, витратою бюджетних грошей
8	Правоохоронні органи	Державний правоохоронний орган спеціального призначення. Його завдання - захист незалежності України, її конституційного ладу, територіальної цілісності та обороноздатності від

		розвідувально-підривної діяльності служб іноземних держав
9	Служба безпеки України	Спеціальний орган державного управління, наділений правоохоронними і контрольно-наглядовими функціями
10	Рахункова палата	Органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, що здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції

4. Продовжити поповнення словника новими поняттями та термінами з теорії держави і права:

- механізм держави
- апарат держави
- державний орган
- компетенція
- посадова особа державного апарату
- державні підприємства
- державні установи
- органи законодавчої влади
- органи виконавчої влади
- органи судової влади
- органи місцевого самоврядування
- державна служба
- чиновники
- принципи організації і діяльності державного апарату

Рекомендована література до теми семінару:

1. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. СПб.: Питер, 2003. - 397 с.
2. Авер'янов В.Б. Принципи верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практики реалізації // Право України. - 2010.- №3. - С.72-79.

3. Андрусяк В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. Г. Андрусяк; кер. роботи Х. Бехруз; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 20 с.
4. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редк.:Ю.С. Шемшученко(голова) таін. Т.1: Загальна теорія державиіправа, філософіятаенциклопедія права / Упорядники: В.Д.Бабкін, І.Б.Усенко, Н.М. – К.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 335с.
5. Боярський О. О. Місцеве самоврядування як природний простір та пріоритетна сфера людської життєдіяльності [Текст] / О. О. Боярський // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Держава і право. Юридичні і політичні науки : Збірник наукових праць. - 2017. - Вип. 75. - С. 84-101.
6. Бульба О. Деякі аспекти реалізації принципу поділу влади в державах Центральної та Східної Європи //Право України. – 2008. - №4. – С.151-155.
7. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. М.: «Омега-Л», 2004. - 608 с.
8. Вишневский, А.Ф. Общая теория государства и права: Курс лекций / А.Ф.Вишневский, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский; Под общей ред. А.Ф.Вишневого.- Мн.: Тесей, 1998. - 576 с.
9. Голосніченко Д. Державні повноваження та повноваження держави: делегування у процесі державотворення й у міжнародних відносинах //Право України. – 2008. - №9. – С.31-39.
10. Графский В. Г. Институты самоуправления: историко-правовое исследование. М: Наука, 1995. - 300 с.
11. Гришко О. М. Теоріядержави і права [Текст] : практикум / О. М. Гришко, В. І. Риндюк, Ю. М. Рижук ; за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. Ф. П. Шульженка ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». - К. : КНЕУ, 2013. - 308 с.
12. Денищук Ж. Судова влада: її місце і роль у суспільстві // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №8. – С. 29-30.
13. Джунь В. Доктрина установчої влади народу : історичний поступ [Текст] / В. Джунь // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 6. - С. 133-144.
14. Ємельяненко, К. Теоретичні основи повноважень органів місцевого самоврядування та їх сучасна трансформація [Текст] / К. Ємельяненко // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2016. - № 9. - С. 164-172.
15. Заяць Н. Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні // Право України. – 2009. - №6. – С.29-37.
16. Ковальський В. С. Охоронна функція права як соціальний правовий феномен : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Ковальський Віктор Семенович ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 2011. - 36 с.

17. Ковальчук В. Проблема конституційності та легітимності публічної влади в умовах формування правової, демократичної держави: вітчизняний досвід //Право України. – 2008. - №6. – С.35-40.
18. Колісник В. Перманентні проблеми конституційного регулювання державно-владних відносин // Право України. - 2016. - №6. – С. 52 – 59.
19. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Учебник. 7-е изд. - СПб.: Питер, 2005. – 512 с.
20. Конституція України: Наук.-практ. комент. / Ред. колегія: В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий. - Х.: Право, 2003. - 808 с.
21. Кравчук Н. В. Проблемы теории государства и права (опорные конспекты): Учеб. пособие. - М.: Тернограф, 2008. - 344 с.
22. Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права: Элементарный курс. - Х.: Одиссей, 2007. - 432 с.
23. Кузьмін С.А., Карпенко Д.М.. Теорія держави та права в питаннях і відповідях [Текст] : посібник / С. А. Кузьмін, Д. М. Карпенко. - К. : Вид. Паливода А. В., 2010. - 128 с. - (Серія «Шпаргалка»). - Бібліогр.: с. 121-122.
24. Ладиченко В. Конкурсний відбір у системі державної служби : теорія і практика [Текст] / В. Ладиченко // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2016. - № 9. - С. 17-28.
25. Ладиченко, В. В. Теоретично-правові засади поділу влади : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових вчень» / Ладиченко Вікр Валерійович ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. - Київ, 1998. – 26 с.
26. Лоцихін О.М. Вчення про механізм реалізації функцій держави: історія становлення та сучасні підходи //Держава і право. – Випуск 38. – С. 42-51.
27. Майданник О. Парламентські функції: правовий зміст поняття, ознаки, конституційна регламентація //Право України. – 2009. - №6. – С.17-22.
28. Маляренко В. Створення двопалатного парламенту в Україні – необхідна умова утвердження демократії, гарант законності і правопорядку в державі //Право України. – 2009. - №6. – С.12-16.
29. Мартинюк Р. Умови розвитку змішаної парламентарно-президентської форми правління в Україні //Юридична Україна. – 2008. - №5. – С.32-36.
30. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 2. Право. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 656 с.
31. Марчук В. М. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / В. М. Марчук, О. В. Корольков ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. - 415 с.
32. Мурашин О. Глибоке дослідження державно-правового регулювання в умовах трансформації суспільних відносин //Право України. – 2009. - №9. – С.186-187.
33. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для вузов / В. С. Нерсесянц. - М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - 535 с.

34. Петришин А. В. Государственная служба: Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ / А. В. Петришин. - Х.: Факт, 1998. - 168 с.
35. Петришин О. Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави //Право України. – 2009. - №6. – С.4-11.
36. Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики //Право України. – 2009. - №10. – С.57-60.
37. Письменицький А.А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинько, А. С. Спаський ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. - 242 с.
38. Попко В. В. Децентралізація влади - необхідна умова (індикатор розвитку) місцевого самоврядування [Текст] / В. В. Попко // Київський університет права НАН України. Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис. - 2016. - № 2. - С. 70-75.
39. Пришляк, Г. Я. Правові форми демократичного контролю в Україні : автореф. дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Пришляк Галина Ярославівна ; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2012. – 18 с.
40. Прієшкіна О. Децентралізація державної влади та розширення прав місцевого самоврядування: проблеми й перспективи // Право України. – 2006. - №11. – С.86-89.
41. Проблемы общей теории права и государства / Под ред. В. С. Нерсисянца. - М.: Норма - Инфра-М, 1999. - 832 с.
42. Проблемы теории государства и права / Под ред. М. Н. Марченко. - М.: Юристъ, 2001. - 656 с.
43. Селіванов В. Державна влада як елемент державно упорядженого суспільства в Україні //Право України. – 2006. - №9. – С.10-17.
44. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України. Методологічні аспекти / Академія правових наук України; НДІ приватного права і підприємництва / О. Д. Святоцький (наук. ред.). - К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. - 723 с.
45. Серьогіна С. Г. Напрями вдосконалення правового регулювання місцевого самоврядування в аспекті європейської інтеграції [Текст] / С. Г. Серьогіна // Вісник Національної академії правових наук України : Збірник наукових праць. - 2016. - № 3(86). - С. 43-48
46. Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій) [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Й. Сидоренко. - К. : Ун-т «Україна», 2013. - 197 с.
47. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Правова єдність, 2011. - 520 с.
48. Скрипнюк О. Судова влада в Україні : сучасна доктрина, механізми та перспективи реалізації (із засідання Президії Національної академії наук України) [Текст] / О. Скрипнюк // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 1. - С. 146-157.

49. Скрытюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії та практики. До 10-річчя незалежності України. Монографія. - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ПАН України, 2000. - 600 с.
50. Словарь терминов по теории государства и права / Под общ. ред. Панова Н. И. - Изд. 2-е, доп. и испр. - Х.: Основа, 1997. - 180 с.
51. Стахура, Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Стахура Богдан Ігорович ; Національний університет «Львівська політехніка, Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2016. – 23 с.
52. Сухонос В. В. Теория государства и права: Учебное пособие. - М.: Университетская книга, 2005. - 536 с.
53. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. - М.: Юристъ, 2004. - 512 с.
54. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.К. Бабаева - М.: Юристъ, 2003. - 592 с.
55. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова – М.:Издательская группа ИНФРА•М – НОРМА, 1997. – 570 с.
56. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. М.М. Рассолова, В.О.Лучина, Б.С.Эбзеева. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2000. - 640 с.
57. Теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. - М.: Право и закон, 2001. - 554 с.
58. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. - К. : Академія, 2013. - 346 с.
59. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / О. М. Головка [та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2010. - 277 с. - Бібліогр.: с. 273-276.
60. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / Херсон. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ ; [авт.-упоряд.: Пихтін М. П. та ін. ; за заг. ред. В. В. Галуцька]. - Херсон : Херсон. міськ. друк., 2011. - 262 с.
61. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов та ін.] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2013. - 202 с.
62. Тимчук О. Демократичні політичні режими в сучасному світі: порівняльний аналіз // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №8. – С. 12-15.
63. Тихомиров Л. А. Монархическая государственность. М.: ГУП «Облиздат», 1998. - 671 с.
64. Фрицький Ю. Конституційно-правові засади становлення державної влади в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №3. – С. 107-109.
65. Фрицький Ю. Парламент України – Верховна рада та його роль у реалізації законодавчої влади // Право України. – 2007. - №7. – С.3-7.

66. Хахуліна К. С. Теорія держави і права в схемах та визначеннях [Текст] : навч. посіб. / К. С. Хахуліна, В. А. Малига, І. В. Стаднік. - Донецьк : Донбас, 2011. - 340 с.
67. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. - М.: Юрайт - М, 2001. - 432 с.
68. Честнов И. Л. Актуальные проблемы государства и права. Эпистемология государства и права. - СПб., 2004. - 64 с.
69. Четвернин В. А. Введение в курс общей теории права и государства: Учебное пособие. - М.: Институт государства и права РАН, 2003. - 204 с.
70. Шакірзянова І.В. Політичний і державний режим: сучасні погляди та характеристики // Держава і право. – Випуск 39. – С. 58-62.
71. Шакірзянова І.В. Форма держави і державна влада: взаємовплив та взаємозумовленість категорій // Держава і право. – Випуск 43. – С. 73-79.
72. Шаповал В. Виконавча влада в Україні в контексті форми державного правління (досвід до прийняття Конституції України 1996 р.) // Право України. - 2016. - №3. - С.200 – 212.
73. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного правління (досвід після прийняття Конституції України 1996 р.) // Право України. - 2016. - №4. - С.72 – 88.
74. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави: Порівняльний аналіз. - К.: Програма Л, 1995.- 136 с.;
75. Шаповал В. Форма державного правління як конституційний *modus vivendi* сучасної держави // Право України. – 2009. - №10. – С.38-56.
76. Шевченко Т. Законодавче регулювання припинення повноважень парламентаріїв: Україна та світовий досвід // Підприємство, господарство і право. – 2008. - №3. – С. 15-18.
77. Яценко І. Поділ влади як правова фікція (погляди польського вченого Владислава Маліняка) [Текст] / І. Яценко // Юридична Україна : щомісячний науковий журнал. - 2016. - № 5-6(161-162). - С. 4-8.

Тема 6 Правова держава і правова система суспільства

1. Поняття та ознаки громадянського суспільства.
2. Поняття і ознаки правової держави.
3. Поняття і ознаки соціальної держави.
4. Шляхи формування соціальної, правової держави в Україні.

Завдання для індивідуальної роботи

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення правового статусу особи.
2. Що таке право людини?
3. Як класифікуються права і свободи? Що є основою класифікації?
4. Назвіть особисті (громадянські) права.
5. Перелічіть політичні права і свободи.

6. Які права відносять до економічних?
7. Що являють собою соціальні права?
8. Дайте визначення громадянського суспільства.
9. Що таке «політика»?
10. Назвіть складові політичної системи?
11. Що являє собою «політична партія»?
12. Дайте визначення громадської організації.
13. Що таке демократія? В чому її суть?
14. Дайте визначення правової держави.
15. Дайте визначення соціальної держави.

Теми рефератів

- Становлення громадянського суспільства в Україні: проблеми і шляхи їх вирішення.
- Демократія як форма реалізації народовладдя.
- Верховенство права.

Завдання для самостійної роботи

1. Самостійно опрацювати такі питання: Правовий статус особи: поняття, структура. Права людини і громадянина: поняття та класифікація. Права і свободи в їх історичному розвитку. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в демократичній, правовій державі. Юридичні обов'язки людини і громадянина, їх види. Співвідношення особи, держави і суспільства.

Формування концепції громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства. Співвідношення держави і громадянського суспільства: їх дуалізм.

Поняття, суть, структура і визначення політичної системи. Держава та політичні партії в політичній системі громадянського суспільства. Соціальна цінність і призначення політичної системи. Місце і роль політичних партій, рухів і громадянських організацій у політичній системі. Політичні партії: правове регулювання статусу та діяльності. Місце і роль Церкви і релігійних конфесій у політичній системі. Нормативно-правові основи функціонування політичної системи держави і суспільства.

Поняття і соціальна цінність демократії. Суть і основне призначення демократії. Форми і види демократії: безпосередні і представницькі форми демократії. Демократія як міра свободи і відповідальності. Функції демократії. Демократичні форми і методи управління державою і суспільством. Демократія і самоврядування. Основні тенденції розвитку демократії в Україні та інших країнах.

Концепція правової держави: виникнення та розвиток. Взаємозв'язок правової держави і громадянського суспільства.

2. Впишіть в таблицю основні ознаки правової держави та підберіть факти, що свідчать про їх прояви або порушення в реальному політико-правовому житті українського суспільства.

3. Проаналізуйте передумови побудови соціальної і правової держави. Сформулюйте основні проблеми формування соціально правової держави в Україні.

4. Підготуйте есе на тему: «Правова держава: проблеми і перспективи реалізації»

5. Продовжити поповнення словника новими поняттями та термінами з теорії держави і права:

- особа
- правовий статус особи
- суб'єктивне право
- суб'єктивний обов'язок
- гарантії прав і свобод
- громадянське суспільство
- політична система суспільства
- об'єднання громадян
- політична партія
- громадська організація
- правова держава
- соціальна держава

Рекомендована література до теми семінару:

1. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. СПб.: Питер, 2003. - 397 с.
2. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редк.:Ю.С. Шемшученко(голова) таін. Т.1: Загальна теорія державиіправа, філософіятаенциклопедія права / Упорядники: В.Д.Бабкін, І.Б.Усенко, Н.М. – К.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 335с.
3. Бабкін В. Нове загальнотеоретичне дослідження проблем соціальної держави //Право України. – 2006. - №12. – С.134-135.
4. Балінський О.В. Роль права у формуванні громадянського суспільства: історико-правовий дискурс //Держава і право. – Випуск 36. – С. 117-123.
5. Берман Г. Дж Западная традиция права эпоха формирования / Г. Дж Берман; [пер. с англ. - 2-е изд.]. -М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 624 с.
6. Білас Ю. Ю. Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування сучасної України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Білас Юлія Юліанівна ; Нац. акад. внутр. справ. - К., 2011. - 19 с.
7. Бірюков Р. М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бірюков Руслан Миколайович ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». - О., 2011. - 204 арк.
8. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бобрешов Євген Геннадійович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К., 2011. - 18 с.

9. Бондаренко А. Сучасні міграційні процеси в контексті взаємодії правової держави і громадянського суспільства [Текст] / А. Бондаренко // Юридична Україна : щомісячний науковий журнал. - 2016. - № 5-6(161-162). - С. 23-28.
10. Бостан Л. М., Бостан С. К. Держава і право епохи громадянського суспільства: Навч. посіб. для студентів, курсантів, слухачів. — 2-е вид. - Запоріжжя: Просвіта, 2003. — 452 с.
11. Васецький В.Ю. Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в демократичному суспільстві (на прикладі удосконалення інституту юридичної відповідальності) // Часопис Київського університету права. — 2009. - №2. — С.16-20.
12. Васецький В.Ю. Забезпечення прав та свобод людини шляхом удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед особою // Часопис Київського університету права. — 2009. - №3. — С.25-30.
13. Васильченко Г. Проблеми типологізації статусу біженців у період суспільно-політичних трансформацій [Текст] / Г. Васильченко // Юридична Україна : щомісячний науковий журнал. - 2016. - № 5-6(161-162). - С. 29-34.
14. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. М.: «Омега-Л», 2004. - 608 с.
15. Вишневский, А.Ф. Общая теория государства и права: Курс лекций / А.Ф.Вишневский, Н.А. Горбатов, В.А. Кучинский; Под общей ред. А.Ф.Вишневого.- Мн.: Тесей, 1998. - 576 с.
16. Габоев А. Б. Права и свободы человека и гражданина - важнейший составляющий элемент при осуществлении государственной национальной политики // Государство и право. 2005. № 1. - С. 122-125.
17. Гаврилюк Р Чому в Україні не відбулась Оголошена Революція у сфері прав людини? // Право України. - 2016. - №6. — С. 35 – 43.
18. Головатий С. Лекція : «Принцип людських прав - один з основоположних принципів українського конституційного ладу» [Текст] / С. Головатий // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 7. - С. 95-108.
19. Головатий С. Рішення Європейського суду з людських прав : «прецедентне право» чи прецедентна практика? [Текст] / С. Головатий // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2016. - № 10. - С. 70-80.
20. Головатий, С. Лекція доктора юридичних наук Сергія Головатого : «Розуміти людські права за Західною правничою традицією» [Текст] / С. Головатий // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 4. - С. 126-141.
21. Гончаров В. В. Створення прав людини через їх розголошення [Текст] / В. В. Гончаров // Вісник Національної академії правових наук України : Збірник наукових праць. - 2016. - № 3(86). - С. 121-127.
22. Графский В. Г. Институты самоуправления: историко-правовое исследование. М: Наука, 1995. - 300 с.

23. Гуменюк І. Концепція соціальної держави: теоретико-методологічні засади формування змісту //Право України. – 2008. - №7. – С.9-12.
24. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації: Пер. з нім. - К.: ППС-2002, 2007. - 436 с.
25. Дашенко В.М. Роль недержавних правових організацій у захисті прав та законних інтересів особи //Держава і право. – Випуск 38. – С. 90-94.
26. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини. Джерела і практика застосування. К.: «АртЕк». 1997. - 584 с.
27. Дубас, Н. Я. Концепція громадянського суспільства в українській політико-правовій думці ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Дубас Наталія Ярославівна ; Національний університет «Львівська політехніка». Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2013. – 20 с.
28. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. - К.: Парламент, вид-во, 1999. - 247 с.
29. Ильин И. А. Общее учение о праве и государстве. - М.: АСТ: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. - 510 с.
30. Историческое и логическое в познании государства и права : [монография / А. И. Королев и др.] ; под ред. проф. А. И. Королева ; Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. - Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. - 156 с.
31. Караман І. Огляд справ щодо України, розглянутих Європейським судом з прав людини протягом першого півріччя 2015 р // Право України. - 2016. - №6. – С.90 – 98.
32. Караман І. Огляд справ щодо України, розглянутих Європейським судом з прав людини протягом другого півріччя 2015 р // Право України. - 2016. - №7 – С. 114 – 121.
33. Карпачова Н. Європейська конвенція з прав людини фундамент формування захисту прав людини в Україні [Текст] / Н. Карпачова // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 4. - С. 34-54.
34. Карпачова Н. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні //Право України. – 2009. - №4. – С.4-21.
35. Карпачова Н. Сучасні виклики правам і свободам людини //Право України. – 2008. - №6. – С.4-8.
36. Ковальчук В. Взаємодія громадянського суспільства та державної влади //Право України. – 2009. - №6. – С.90-99.
37. Ковальчук В. Проблема конституційності та легітимності публічної влади в умовах формування правової, демократичної держави: вітчизняний досвід //Право України. – 2008. - №6. – С.35-40.
38. Козаченко О. Обговорення проблем сучасного виміру держави і права // Право України. – 2009. - №1. – С.145-151.
39. Козлихин И.Ю. Идея правового государства: История и современность. - СПб.: Изд-во Санкт-Петербург, ун-та, 1993.- 152 с.

40. Козюбра М. Актуальні дослідження принципу верховенства права [Текст] / М. Козюбра, А. Заєць // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 8. - С. 215-218.
41. Козюбра М. Верховенство права і українські реалії та перспективи // Право України. - 2010.- №3. - С. 6-18.
42. Кон И. С. Личность как субъект общественных отношений. М.: Знание, 1966. - 48 с.
43. Конституція України: Наук.-практ. комент. / Ред. колегія: В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий. - Х.: Право, 2003. - 808 с.
44. Корнієнко В.О. Правові основи громадянського суспільства сучасної України (інституційний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. О. Корнієнко; кер. роботи Ю. М. Оборотов; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2007. – 19 с.
45. Корнієнко П. С. Роль правозахисних організацій у розбудові громадянського суспільства в Україні [Текст] / П. С. Корнієнко // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Держава і право. Юридичні і політичні науки : Збірник наукових праць. - 2017. - Вип. 77. - С. 3-15.
46. Коструба А. Правова природа держави : цивілістичний аспект [Текст] / А. Коструба // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 11. - С. 165-171.
47. Кравчук Н. В. Проблемы теории государства и права (опорные конспекты): Учеб. пособие. - М.: Тернограф, 2008. - 344 с.
48. Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г. Теория государства и права: Элементарный курс. - Х.: Одиссей, 2007. - 432 с.
49. Крук О. Проблемні питання реалізації демократичних прав і свобод людини //Право України. – 2007. - №5. – С.20-24.
50. Кузьмін С.А., Карпенко Д.М.. Теорія держави та права в питаннях і відповідях [Текст] : посібник / С. А. Кузьмін, Д. М. Карпенко. - К. : Вид. Паливода А. В., 2010. - 128 с. - (Серія «Шпаргалка»). - Бібліогр.: с. 121-122.
51. Лобода Ю. П. Правовая традиция украинского народа (феномен и объект общетеоретического дискурса). - Л.: Мир, 2009. - 280 с.
52. Лук'янов Д. В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): Монографія / Д. В. Лук'янов. - Х.: Право, 2007. - 320 с.
53. Лук'янов Д. В. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, Г. О. Христова] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2012. - 190 с.
54. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 1. Государство. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 752 с.
55. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 2. Право. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 656 с.

56. Марчук В. М. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / В. М. Марчук, О. В. Корольков ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. - 415 с.
57. Мозоль Н.І. Соціальна справедливість у контексті розбудови соціальної держави // Держава і право. – Випуск 38. – С. 153-160.
58. Невмержицький Є. Інститути громадянського суспільства у протидії корупції // Право України. – 2008. - №12. – С.126-132.
59. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для вузов / В. С. Нерсесянц. - М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - 535 с.
60. Общая теория права / [под общ. ред. А. С. Пиголкина. – 2-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Изд. МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2007. - 384 с.
61. Оніщенко Н. М. Соціальна держава та соціальна політика: причинно-наслідковий континуум [Текст] / Н. М. Оніщенко // Київський університет права НАН України. Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис. - 2016. - № 2. - С. 20-23.
62. Панкевич О. З. Підстави обмежування прав людини : філософсько-правовий аспекти [Текст] / О. З. Панкевич // Вісник Національної академії правових наук України : Збірник наукових праць. - 2016. - № 3(86). - С. 141-150.
63. Письменицький А.А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинько, А. С. Спаський ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. - 242 с.
64. Права человека. Учебник для вузов. Отв. ред. - чл.-корр. РАН, д.ю.н. Е.А.Лукашева. - М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. - 573 с.
65. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы / Под общ. ред. чл.-корр. РАН Е.А.Лукашевой. - М.: Издательство НОРМА, 2002. - 448 с.
66. Права человека: Учеб. пособие / А.Д.Гусев, Я.С.Яскевич, Ю.Ю.Гафарова и др.; Под. общ. ред. А.Д.Гусева и Я.С.Яскевич. -Мн.: «ТетраСистемс», 2002. - 304 с.
67. Права человека: Учебное пособие / Авт.-сост. С.П.Кацубо, И.В.Кучвальская, С.Б.Лугвин. - Мн.: Амалфея, 2001. - 336 с.
68. Проблемы теории государства и права / Под ред. М. Н. Марченко. - М.: Юристь, 2001. - 656 с.
69. Руданецька, О. С. Правова політика держави в умовах трансформації суспільства : теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Руданецька Оксана Стефанівна ; Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2014. – 22 с.
70. Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій) [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Й. Сидоренко. - К. : Ун-т «Україна», 2013. - 197 с.
71. Сидорець, Б. В. Правомірність втручання держави у права людини в Україні : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і

- права; історія політичних і правових вчень» / Сидорець Боже́на Васи́лівна ; Національний університет «Львівська політехніка», Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2015. – 20 с.
72. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Правова єдність, 2011. - 520 с.
73. Сковронський, Д. М. Соціальна держава в умовах політичних та економічних трансформацій : теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Сковронський Дмитро Миколайович ; Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2013. – 22 с.
74. Скрытюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії та практики. До 10-річчя незалежності України. Монографія. - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ПАН України, 2000. - 600 с.
75. Словарь терминов по теории государства и права / Под общ. ред. Панова Н. И. - Изд. 2-е, доп. и испр. - Х.: Основа, 1997. - 180 с.
76. Софінська І. Д. Громадянство на перехресті вірності та консюмеризму [Текст] / І. Д. Софінська // Київський університет права НАН України. Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис. - 2016. - № 2. - С. 39-44.
77. Софінська І. Людиноцентризм в інституті громадянства (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) [Текст] / І. Софінська // Право України = Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2017. - № 5. - С. 124-130.
78. Стахура, Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Стахура Богдан Ігорович ; Національний університет «Львівська політехніка», Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2016. – 23 с.
79. Строган А. Взаємозалежність і взаємообумовленість громадянського суспільства та правової держави // Право України. – 2007. - №10. – С.14-17.
80. Строган А. Політичні права особи в сучасній правовій державі: порівняльний аналіз національних і міжнародних нормативно-правових актів // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - №10. – С. 82-85.
81. Строган А.Ю. Охорона та захист прав і свобод національних меншин у правовій демократичній державі та розвинутому громадянському суспільстві // Держава і право. – Випуск 39. – С. 695-701.
82. Строган А.Ю. Співвідношення, взаємообумовленість та взаємозалежність соціальної держави, громадянського суспільства і правової держави // Держава і право. – Випуск 38. – С. 94-101.
83. Струс-Духнич Т. В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та

- правових учень» / Струс-Духнич Тетяна Василівна ; Національний університет «Львівська політехніка», Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. - Львів, 2012. – 18 с.
84. Сунегін С. О. Духовна та матеріальна природа громадянського суспільства : вступ до проблеми в контексті сучасних реалій [Текст] / С. О. Сунегін // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Держава і право. Юридичні і політичні науки : Збірник наукових праць. - 2017. - Вип. 77. - С. 42-57.
85. Сунегін С. О. Соціонормативні засади формування та розвитку громадянського суспільства : системний вимір [Текст] / С. О. Сунегін // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Держава і право. Юридичні і політичні науки : Збірник наукових праць. - 2017. - N Вип. 76. - С. 11-24.
86. Сухонос В. В. Теория государства и права: Учебное пособие. - М.: Университетская книга, 2005. - 536 с.
87. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / Пер. с франц. Н. А. Садовского / Предисл. и комментарии Б. А. Старостина. М.: «Наука», 1987. - 240 с.
88. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. - М.: Юристъ, 2004. - 512 с.
89. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.К. Бабаева - М.: Юристъ, 2003. - 592 с.
90. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Первалова – М.:Издательская группа ИНФРА•М – НОРМА, 1997. – 570 с.
91. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. М.М. Рассолова, В.О.Лучина, Б.С.Эбзеева. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2000. - 640 с.
92. Теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. - М.: Право и закон, 2001. - 554 с.
93. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. - К. : Академія, 2013. - 346 с.
94. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / О. М. Головка [та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2010. - 277 с. - Бібліогр.: с. 273-276.
95. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / Херсон. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ ; [авт.-упоряд.: Пихтін М. П. та ін. ; за заг. ред. В. В. Галуцька]. - Херсон : Херсон. міськ. друк., 2011. - 262 с.
96. Теорія держави і права [Текст] : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов та ін.] ; за заг. ред. О. В. Петришина. - Х. : Право, 2013. - 202 с.
97. Томаш, Л. В. Громадянське суспільство в рефлексії європейської та вітчизняної політико-правової свідомості : теоретичний аспект : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Томаш Леонід Васильович ;

- Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. - Львів, 2013. – 19 с.
98. Україна: права людини в перехідний період /Під ред. В.И. Денисова, В.І. Евінтова. - К., 2001. - 184 с.
99. Фромм Э. Здоровое общество // Психоанализ и культура: Избранные труды Карен Хорни и Эриха Фромма. М.: Юрист, 1995. - 623 с.
100. Фромм Э. Человек для себя / Пер. с англ. и послесл. JT. А. Чернышевой. Минск: Коллегиум, 1992. - 253 с.
101. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. Пер. с нем. Д. В. Скляднева. СПб.: Наука, 2000. - 377 с.
102. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні. - Х.: Право, 2008. - 160 с.
103. Хахуліна К. С. Теорія держави і права в схемах та визначеннях [Текст] : навч. посіб. / К. С. Хахуліна, В. А. Малига, І. В. Стаднік. - Донецьк : Донбас, 2011. - 340 с.
104. Цимбалюк М. Громадянське суспільство як фактор утвердження демократичної правосвідомості // Право України. – 2007. - №11. – С.21-25.
105. Циппеліус Р. Юридична методологія. Переклад, адаптація, приклади з права України і список термінів. - Роман Корнута. - К.: Вид-во „Реферат», 2004. - 176 с.
106. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. - М.: Юрайт - М, 2001. - 432 с.
107. Четвернин В. А. Введение в курс общей теории права и государства: Учебное пособие. - М.: Институт государства и права РАН, 2003. - 204 с.
108. Шай, Р. Я. Правоохоронна функція правової держави : теоретико-практичний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Шай Роман Ярославович ; Національний університет «Львівська політехніка», Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. - Львів, 2012. – 20 с.
109. Яковлев А. Соціальна держава і проблеми її конституційного вдосконалення в умовах сучасного розвитку України [Текст] / А. Яковлев // Юридична Україна : щомісячний науковий журнал. - 2016. - № 5-6(161-162). - С. 15-22.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Теорія держави і права як юридична наука та навчальна дисципліна.
2. Співвідношення загальної теорії держави і права з іншими юридичними науками.
3. Співвідношення загальної теорії держави і права з іншими суспільними науками.
4. Основні завдання теорії держави і права як науки.
5. Основні функції теорії держави і права як науки.
6. Методологія пізнання державно-правових явищ: поняття основні ознаки.
7. Філософські методи теорії держави і права.
8. Загальнонаукові методи та загальні логічні прийоми теорії держави і права.
9. Приватнонаукові та спеціальні методи теорії держави і права
10. Принципи теорії держави та права
11. Суспільство, його поняття і структура.
12. Загальна характеристика первісного (додержавного) суспільства.
13. Ознаки перших держави, їх відмінності від інших інституцій суспільства.
14. Причини й умови виникнення держави.
15. Особливості виникнення права.
16. Основні теорії походження держави і права (теологічна; патріархальна; теорія суспільного договору і природного права; теорія насильства; матеріалістична; органічна; психологічна).
17. Особливості виникнення сучасних держав.
18. Поняття, сутність та основні ознаки держави
19. Державна влада: поняття та ознаки.
20. Суверенітет держави: внутрішні і зовнішні сторони суверенітету, політичні, економічні і юридичні аспекти.
21. Типологія держав: формаційний і цивілізаційний підходи до типології держав.
22. Буржуазна держава: функції, форма правління, етапи становлення.
23. Соціалістична держава: функції, форма правління, ознаки.
24. Альтернативні підходи до типологізації держав.
25. Поняття, ознаки, зміст і значення функцій держави.
26. Співвідношення функцій держави із сутністю держави, соціальним призначенням держави, цілями і завданням держави.
27. Класифікація основних функцій держави.
28. Співвідношення державної політики, завдань і функцій держави.
29. Форми та методи здійснення функцій держави.
30. Поняття і види форм державного правління.
31. Поняття монархії і її види.
32. Республіка і її види.
33. Характеристика змішаної республіки: парламентсько-президентської та президентсько-парламентської.

34. Сучасний стан і перспективи розвитку форми державного правління в Україні.
35. Форма державного устрою.
36. Унітарні держави: та їх види.
37. Поняття і види автономії
38. Поняття, види та особливості федерації.
39. Конфедерація, імперія, унія, співдружність.
40. Сучасний стан і перспективи розвитку форми державного устрою в Україні.
41. Поняття і види державно-правового режиму.
42. Демократичний державний режим, його види та особливості.
43. Антидемократичний державний режим: види і загальна характеристика.
44. Авторитарний режим та його ознаки.
45. Поняття і суть тоталітарного режиму.
46. Сучасний стан і перспективи розвитку державного режиму в Україні.
47. Механізм держави: поняття, структура, значення.
48. Поняття державного апарату.
49. Державні органи та їх види.
50. Органи державної влади: поняття, характерні ознаки, класифікація.
51. Система правоохоронних органів в Україні.
52. Місцеве самоврядування: поняття, ознаки, структура, призначення.
53. Місцеве самоврядування в Україні.
54. Сучасні моделі місцевого самоврядування
55. Співвідношення органів державної влади і органів місцевого самоврядування.
56. Принципи організації і діяльності державного апарату.
57. Принципи поділу державної влади, механізм стримувань і противаг.
58. Співвідношення принципів єдності і розподілу державної влади.
59. Державна служба та її види.
60. Проблеми вдосконалення механізму держави в Україні.
61. Громадянське суспільство: поняття, ознаки і структура. Необхідність формування громадянського суспільства.
62. Правовий статус особи, людини і громадянина.
63. Права людини як правова основа громадянського суспільства.
64. Класифікація прав людини. Покоління прав людини.
65. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні.
66. Юридичні гарантії прав людини.
67. Еволюція ідеї правової держави.
68. Правова держава: поняття, суть і ознаки.
69. Принципи правової держави і їх реалізація в Конституції України.
70. Політична система суспільства: поняття, структура, ознаки, функції, призначення.
71. Основні суб'єкти політичної системи суспільства: державна влада, політичні партії, громадсько-політичні рухи та ін.
72. Роль і місце державної влади у політичній системі суспільства і держави.

73. Взаємовідносини держави і церкви у політичній системі суспільства:
світські держави, теократичні держави, клерикальні держави.
74. Взаємозв'язок правової держави і громадянського суспільства.
75. Проблеми формування правової держави в Україні.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина I. Актуальні проблеми теорії держави: Навчальний посібник / С.М. Тимченко, С.К. Бостан, С.М. Легша, Н.М. Пархоменко, Т.О. Пікуля, Н.В. Пронюк. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.
2. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав, конструкції та наук, концепції): Навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. - К.: Юрінком інтер, 2008. - 400 с.
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. Копейчикова В. В. - К.: Юрінком Інтер, 2000. - 320 с.
4. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних навчальних закладів / М.В.Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
5. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
6. Кельман М. С., Мурашин А. Г. Общая теория государства и права: Учебник. - К.: Кондор, 2006. - 477 с.
7. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник. – Львів: «Новий Світ-2000», 2003. – 584 с.
8. Колодій А.М., Копейчикова В.В., Лисенков С.Л., Пастухов В.П., Сумін В.О., Тихомиров О.Д. Теорія держави і права. – К.: «Юрінформ», 1995. – 192 с..
9. Котюк В. А. Общая теория государства и права: Учебное пособие. - К.: Атика, 2005. - 592 с.
10. Кравчук М.В. Теорія держави і права : (опорні конспекти) : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.В. Кравчук ; Міністерство освіти і науки України, Тернопільський національний економічний університет, Юридичний факультет, Кафедра теорії та історії держави і права. - Тернопіль : ТНЕУ, 2016.- 523 с.
11. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 1. Государство. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 752 с.
12. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: Учебник: в 2 т. - Т. 2. Право. - М.: ТК Велби; Проспект, 2007. - 656 с.
13. Марченко М.Н. Теория государства и права. Учебник. Издание второе, переработанное и дополненное. – М.: ООО «ТК Велби», 2002. – 640 с.
14. Общая теория государства и права: Учебное пособие / Под ред. В. В. Копейчикова. - М.: Интер, 1998. - 320 с.
15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. - Вид. 10-те, доп. - Львів: Край, 2008. - 224 с.
16. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О. Ф. Скакун. - Х. : Эспада, 2007. - 840 с.

17. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахів-ців з інформ. безпеки / [О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін.] ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. – Київ : Кондор-Видавництво, 2016. – 332 с.
18. Теорія держави і права : посіб. для підгот. до держ. іспитів / Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський, Г. О. Христова ; за заг. ред. О. В. Петришина. – 5-те вид., допов. і змінене. – Х. : Право, 2016. – 198 с.
19. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
20. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.